

Summer Halachos

Shiur# 431 | Aug 12th 2023

ספר מגלה עמוקות על התורה - פרשת עקב

אלול שיהי לישראל א"רון ל"וחות ו"שברי ל"וחות

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד עמוד ב

שברי לוחות שמונחים בארון.

Riddles of the Week

#1

רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ב

לעולם אין אדם מעני מן הצדקה ואין דבר רע ולא היזק נגלל בשביל הצדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום.

תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף נו עמוד ב

איתמר: שומר אבידה - רבה אמר: כשומר חנם דמי, רב יוסף אמר: כש"ש דמי. רבה אמר כשומר חנם דמי, מאי הנאה קא מטי ליה; רב יוסף אמר כש"ש דמי, בההיא הנאה דלא בעיא למיתבי ליה ריפתא לעניא הוי כש"ש.

#2

תלמוד בבלי מסכת כתובות דף סז עמוד ב

תנו רבנן די מחסורו אתה מצווה עליו לפרנסו, ואי אתה מצווה עליו לעשרו; אשר יחסר לו - אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אמרו עליו על הלל הזקן, שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו; פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו, ורץ לפניו שלשה מילין.

חדושי הרמב"ן מסכת קידושין דף לב עמוד ב

קשה לי דסוגיין בכולי תלמודא דעומדין מפני חכמה, ניקום מקמיה דבר אוריין הוא (גיטין ל"א ב'), מפני לומדיה עומדין (לק' ל"ג ב'), תלמידי חכמים שבבבל עומדים זה מפני זה (ב"מ ל"ג א'), ויש לומר לפי שאין מצות קימה שיעמוד חכם אלא לפני מי שגדול ממנו בחכמה כדאמרינן (לק' ל"ג ב') דאתון חכימין ואנא חבר, וכדבעינן בבנו והוא רבו, הלכך בזקן ואינה לפי כבודו שיעמוד מפני עם הארץ פטור, משום הכי נקיט תלמודא קימה בתלמידי חכמים ונקיט נמי קימה מפני רבו, והיינו נמי דאמרינן בדרב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו מר שמואל קאים מקמיה, לומר שאין בו משום זקן ואינה לפי כבודו, ואפי' לשמואל, הילכך חייב לעמוד מפני שיבה שלו, דאלו משום מעשים אין עומדין.

רא"ש מסכת בבא מציעא פרק ב סימן כא

איבעיא להו דרכו להחזיר בשדה ואין דרכו להחזיר בעיר מאי מי אמרינן השבה מעליא בעינן וכיון דאין דרכו להחזיר בעיר לא מיחייב. או דלמא בשדה מיהא מיחייב וכיון דאיחייב איחייב תיקו. וראיתי גדולים שפסקו כיון דלא איפשיטא אזלינן לחומרא ומיחייב להחזיר בשדה וכיון דאיחייב איחייב אף בעיר. ויראה לי כיון שפטרה תורה את הזקן שאין לו לזלזל בכבודו איסור הוא לגבי דידיה שמזלזל לכבוד תורה במקום שאין חייב. ומשום ספק ממון חבירו אם הוא מחויב בו לא יזלזל בספק איסור. והחכם שבא לעשות לפניו משורת הדין יוותר מממונו ויעשה כמו שעשה רבי ישמעאל ב"ר יוסי. אבל אין לו רשות לזלזל בכבודו.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן מז

בענין חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו.

ובדבר החלב של הקאמפאניעס במדינתנו אשר יש פקוח הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי מלערב יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפר"ח משום דהעיקר ידיעה ברורה הוא כראיה ממש כהא דשבועות דף ל"ד גם לעדות דממון. וגדולה מזה איתא בתוס' יבמות דף מ"ה בשם יש מפרשים גם לדין ראיית ב"ד לטבילת גר עיין שם. וזהו גדר אנן סהדי שמצינו בהרבה מקומות. ואף לעדי קיומא דקידושין שאף שלא ראו אלא היחוד הוא כראו הביאה ממש ונעשית א"א גמורה אף לחייב מיתה להבא עליה אחר אח"כ ושלא לתפוס בה קידושין אחרים. ויותר מזה חזינן דאף אנן סהדי פחותה מזו כהא דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שהוא כראיה ממש ונחשב כהוו עדים לקיומא אף לקולא לענין שלא להצריכה גט מהשני בקטנה שלא מיאנה והגדילה וניסת לשני בכתובות דף ע"ג ושמואל לא פליג אלא משום שאין אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום וע"ד קידושין הראשונים בועל עיין שם, אף שאין בועל ביאת זנות הוא רק לרוב בנ"א ומ"מ נחשבה ידיעה זו כראיה ואף שצריכין אנו לעוד דבר דהוא רק ידיעה דהא לא ראינו רק יחוד ולרב הוא עוד תלתא שהם רק ידיעות שאף שסובר אדם יודע שאין קידושי קטנה כלום ודאי איכא מעוט שאין יודעין גם לדידיה כיון דאיכא מ"ד שסובר דאין אדם יודע עיין בתוס' גיטין דף מ"ה משום שאין לומר שתהיה פלוגתתם רחוקה אך מ"מ מצד הרוב היודעין שאין קידושי קטנה כלום והרוב שאין בועלין ביאת זנות והרוב שביחוד יש גם ביאה אף שאיכא ג' מעוטים כנגדם שאף אם נימא כמעוט אחד לא היו קידושין מ"מ נחשב לרב כעדים לקיומא ממש שבעיל לשם קידושין אף לקולא שלא יתפסו קידושי השני וגם שמואל מודה בעצם הדין כדלעיל אלמא דישי לידעה דין ראייה ממש.

ויש ידיעה שאף בנפשות נחשב ראי' דבמנאפים עד שיראו כדרך המנאפים אף שהחיוב הוא רק אם הכניס כמכחול בשפופרת שלא ראו זה. ומשמע מרש"י ב"מ דף צ"א שכתב דלא הזקינתן תורה להסתכל כ"כ, דבכה"ג ברוצח ושאר מיתות לא היו מחייבין מיתה ורק במנאפים לא הזקינתן תורה להסתכל ומחייבין אותן מיתה אף שאינה ראייה. וא"כ צריך לומר שבעצם ידיעה היא כראיה גם לגבי נפשות ולכן נהרגין במנאפין ורק בשאר מיתות הוא גזה"כ שלא ידונו ע"פ ידיעה ולכן במנאפין שהיה נמצא שלא יהרגו לעולם כדאיתא בספ"ק דמכות סובר שמואל דמוכרחין לומר דבמנאפין נהרגין ע"פ ידיעה זו ולית בהו גזה"כ זה לענין ידיעה זו אבל אם ידיעה לא היה בעצם כראיה איך שייך לומר שיהרגו כדרך המנאפין דהא עכ"פ לא ראו וליכא עדים אלא ודאי שבעצם הוא כראיה לכל דבר רק שנתחדש דבנפשות לא ידונו ע"פ עדות ידיעה ובמנאפין לא נתחדש לענין ידיעה זו.

ולכן בחלב שאסרו רק בחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו יש להתיר גם בישראל יודעין ידיעה ברורה דהוי כראיה. וזה שאם יערבו יענשו ויצטרכו לסגור העסק שלהם שהוא הרוחה של כמה אלפים והממשלה משגחת אליהם הוא ודאי ידיעה ברורה שהיא כראיה שלא היה בכלל איסורם. וזה הוא גם לכו"ע דאין טעם לחלוק בזה ולכן הרוצה לסמוך ולהקל יש לו טעם גדול ורשאי וכמו שמקילין בזה הרוב בנ"א שומרי תורה וגם הרבה רבנים וח"ו לומר שעושין שלא כדין. אבל מ"מ לבעלי נפש מן הראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא וכך אני נוהג להחמיר לעצמי אבל מי שרוצה להקל הוא עושה כדינא ואין להחשיבו כמזלזל באיסורין.

ובאם אחד נהג להחמיר אם נאסר מדין מנהג ג' פעמים תליא אם היתה כוונתו להחמיר אף אם הדין הוא להתיר וכ"ש בידע בעצמו שיש להתיר ומ"מ נהג איסור יש עליו איסור נדר דנהג ג"פ אבל אם החמיר משום שהיה סבור שאסור מדינא או אף רק שאסור מספק וחשב על המקילין שאולי טועין בדין או שאולי הם מזלזלין באיסורין אין עליו דין נדר מצד מנהגו וא"צ היתר. והנני ידידו, משה פיינשטיין.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן לה

בדבר חלב הקאמפאניעס שבמדינתנו שבארתי בספר אגרות משה סימן מ"ז בחיו"ד שליכא איסור חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אבל מ"מ מן הראוי לבעלי נפש להחמיר, שמטעם זה ודאי ראוי למנהלי ישיבות קטנות שיתנו להתלמידים חלב של אלו הקאמפאניעס שמעמידין ישראל לראות החליבה, ואף שהוא ביוקר מעט שלהישיבות עולה זה סך גדול במשך השנה והמצב של הישיבות דחוק בשנים אלו שבשביל זה מקילים באיזו ישיבות, מ"מ כדאי להחמיר כי גם זה הוא מעניני חינוך ולמוד שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור, דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין, וכל הוצאות הישיבה הרי הוא כדי לחנך דור נאמן לה' ולתורתו, ומעניני חינוך אין לצמצם. אבל במקומות הרחוקות שאין שם קאמפאניעס מחלב שישראל רואהו, והוא דבר קשה מאד להשיג חלב שישראל רואה בשעת החליבה אף ליחידים אין להם להחמיר.

פרי חדש יורה דעה סימן קטו ס"ק ו

מיהו בדיעבד אין לחוש לכל זה. קיצר במקום שהיה לו להאריך, דלכאורה משמע שאף שלא ראה הכלי שחולבין בו ואף שלא נמצא בתחילת החליבה דמותר, והא ודאי ליתא, והילך לשונו בתורת חטאת כלל פ"א [דין ו], כתב הב"י [עמוד כח ד"ה וכתב] בשם הסמ"ק [סימן רכג עמוד רלד] והרבינו פרץ דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות שם הישראל בתחילת החליבה פן יערב או ישים הגוי חלב טמא בכלי קודם שיבוא הישראל עכ"ל, ובארוך [איסור והיתר הארוך שם] דלכתחילה יש לנהוג כדברי הסמ"ק דצריך לראות בכלי שלא היה בו דבר טמא וגם צריך לראות תחלת החליבה, מיהו בדיעבד אם לא ראה בכלי רק ראה תחלת החליבה בדיעבד מותר ע"כ. הנה דעתו ז"ל דבדיעבד כיון שאין דבר טמא בעדרו לא חיישין

שממקום אחר הביא חלב טמא מתחלה והניחו בכלי, אלא שאע"פ כן צריך שיהא שם בתחלת החליבה משום דחיישינן שמא אותו חלב שמצא שם שנחלב כבר הביאווהו ממקום אחר. ולא דק, שהרי באיסור והיתר הארוך ריש כלל מ"ה [שם] כתב וז"ל ובדיעבד מיהא מותר החלב אף אם החליבה הגוי באותו כלי שלו רק שראה הישראל מתחלה בכלי ואחר כך אפילו אם יוצא ונכנס ע"כ, אלמא דאפילו בדיעבד בעינן תרתי שיהא שם בתחלת החליבה ושיראה הכלי. וכבר השיגו הש"ך [ס"ק ח] וכתב דכן משמע בסמ"ק ושאר פוסקים להדיא ע"ש. ולכאורה יראה שאפילו שאין שום דבר טמא בעדרו וליכא למיחש כלל לאיחלופי חלב טמא, מכל מקום לא פלוג רבנן ואסרו כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו מידי דהוה אגבינות של גוים שאף אם העמידוהו בעשבים אסורה, וכן נראה מדברי השערי דורא [סימן פב] שכתב וז"ל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אפילו אין בהמה טמאה בדיר אסורה דלא ליפוק חורבא מינה ופורץ גדר ישכנו נחש כך פסק רש"י עכ"ל. וכי דייקית בה שפיר אין זה מחוור כלל, דבודאי חלב של גוי לא אסרוהו אלא היכא דאיכא חשש במילתא משום תערובת חלב טמא הא לאו הכי שרי, ותדע דהא בגמרא [עבודה זרה לט, ב] אמתניתין דקתני ואלו מותרין באכילה חלב שחלבו גוי וישראל רואהו אמרינן תנינא להא דתנו רבנן יושב ישראל בצד עדרו של גוי וגוי חולב לו ומביא לו ואינו חושש, פירוש ומדקתני יושב בצד עדרו של גוי מכלל שאינו רואהו חולב, ועוד אי ברואהו חולב פשיטא מתניתין היא, ופריך היכי דמי אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא דשרי אף שאינו רואה כלל ואי דאיכא דבר טמא בעדרו אמאי, ומשני לעולם דאיכא דבר טמא וכי קאי חזי ליה וכי יתיב לא חזי ליה, מהו דתימא כיון דיתיב לא חזי ליה ניחוש דילמא מייתי ומערב ביה קמשמע לן דלא, ושמעינן מהכא דלא אסרו חלב גוי אלא כשיש חשש מתערובת חלב טמא, דהא בדליכא דבר טמא בעדרו התירו אף שאינו רואה כלל החליבה לא עומד ולא יושב, ואף כשיש דבר טמא בעדרו התירו אף שאינו רואהו חולב כל שיכול לראותו שאין שם חשש תערובת משום דמירתת, ואם היה דין חלב כגבינה של גוים היה לנו לאסור כל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אף דליכא חשש תערובת משום לא פלוג, אלא ודאי כדאמרן: ונמצינו למדין שדינו ממש כדין מורייס של גוים שאסרוהו משום תערובת יין ואם היין ביוקר שרי, הכי נמי אם חלב טמא אינו נמצא במקום אחד, או שנמצא אלא שהוא יותר ביוקר מחלב טהור, אין לאסור שם חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אלא מותר לילך ולקנות מהגוים חלב שלהם. וכן מצאתי להרדב"ז בתשובה בסימן ע"ה [חלק ד אלף קמז] כדברי וז"ל, עוד שאלת חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו ואין במקום דבר טמא, או כגון שהיה העדר בתוך הדיר ובדק ולא היה שם דבר טמא, ויצא והביא לו הנכרי חלב מאותו הדיר, אבל לא היה יכול לראותו חולב כלל אם גזרת החלב היא כגזרת גבינת הנכרים או לא: תשובה הדבר ברור כי הגבינה נאסרה במנין, אבל לא כן בחלב שחלבו גוי שאסרו אותו משום חשש דבר טמא. אבל נמצא כתוב במרדכי [עבודה זרה רמז תתכ"ו] עלה דהא דפרכינן בגמרא [שם] אי דליכא דבר טמא כו', יש מוכיחין מכאן שאם ברור לנו דאין בהמה טמאה בעדרו דמותר ליקח חלב מן הנכרים אף על פי שאין ישראל רואהו, וטעות הוא בידם דא"כ הוי ליה לאקשוויי אי דליכא דבר טמא בעדרו למה לי ישראל עומד בצד עדרו, ולדידי מיהא לא איריא, דלא מצי לאקשוויי הכי דבעינן עומד בצד עדרו משום גילוי, אבל משום חשש דבר טמא לא חיישינן

כיון שאין בעדרו דבר טמא, הילכך השתא דלא חיישינן לגילוי מותר, וכן משמע מדברי הרבינו פרץ שהוא המחמיר מכולם וז"ל דאפילו אין דבר טמא בעדרו יש להחמיר להיות ישראל שם בתחלת החליבה פן יערב או ישים הנכרי חלב טמא בכלי קודם שיבוא ישראל ע"כ, הא אי ליכא למיחש להכי מותר, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן עכ"ל. ואף על פי שכיון יפה בעיקר הדין לא נתכון בכוונת המרדכי, שהוא ז"ל הבין שהמרדכי סבור דאף במקום דליכא למיחש לתערובת כלל אף על פי כן צריך ראיית ישראל בכל גוונא משום דלא פלוג, וליתא שזה הפך הגמרא דבדליכא דבר טמא בעדרו סגי ביושב ישראל בצד העדר אף על פי שאינו רואה כלל החליבה. ולדעת המרדכי והרב הנזכר שוין בעיקר הדין והכי פירוש המרדכי, יש מוכיחין מכאן דכשאין בהמה טמאה בעדרו שמותר ליקח חלב ממנו אף על פי שלא נמצא שם כלל ישראל בשעת החליבה ולא חיישינן שמא הביא חלב טמא ממקום אחר ועירב עם זה, והיינו דפריך בגמרא אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא, ויושב ישראל בצד עדרו דקתני לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט שכן דרך ישראל לילך לעדר לקנות חלב מן הגוי וישב שם בצד העדר בעוד שהגוי חולב לו, ואין הכי נמי שאף שמצא שחלב הגוי כבר שמותר ליקח ממנו, והכי דייק סיפא דקתני ואינו חושש כלומר דלא חיישינן שמא הביא מבחוץ ועירב, דאי מיירי ביושב בצד העדר לשמור שלא ילך הגוי חוצה ויביא חלב טמא, מאי חששא איכא דקתני ואינו חושש, פשיטא שאין לחוש לו לשום דבר, ועם כל זה כתב המרדכי שטעו, דא"כ לא הוי ליה לאקשווי פשיטא שנראה שלא יש קושיא אלא שהדין פשוט, ואדרבא הוי ליה לאקשווי אמאי צריך שיהיה ישראל עומד בצד העדר, אף שאינו עומד שם כלל מותר לקנות מהגוי, אלא על כרחך דעל כל פנים צריך שיהא ישראל עומד בצד העדר לשמור שלא יביא חלב טמא מבחוץ ויערב, והשתא ניחא דקמקשי פשיטא, דאי לסברת היש מוכיחין מאי קפריך פשיטא אדרבא טובא קמשמע לן דלא חיישינן שיביא מבחוץ חלב טמא ויערב, אלא שיש ליישב בעדם דבברייתא לא הוזכר הך חדושה משמע דלא נחתא להאי דאדרבא יושב בצד העדר קתני דמשמע איפכא וכסברת המרדכי, ולהכי פריך הש"ס דלמאי דקתני בברייתא פשיטא, אבל בעיר אחת דלא שכיח כלל דבר טמא או שהעדר בדיר ואין שם דבר טמא והישראל מבחוץ שאינו רואה חולב, שזהו מה שנשאל רדב"ז עליו, אף לדעת המרדכי מותר לקנות מן הגוי שהרי אין לחוש לדבר טמא ודלא כמו שהבין הרב הנזכר דפליג המרדכי בהא וליתא. וגם תשובת רש"י שהביא השערי דורא שהבאתי לעיל [ד"ה מיהו] הכי מתפרשא וזהו שכתב דלא ליפוק חורבה מינה כלומר שיש לחוש שיביא חלב טמא מעדר אחר שבעיר, הא לאו הכי פשיטא דשרי. וגם בעל ספר ט"ז [ס"ק ב] לא הבין כונת המרדכי על בורייה והעיקר כדפרישית, ותדע שהרי רדב"ז הביא סיוע לסברתו הפך המרדכי מדברי הרבינו פרץ והמרדכי גופיה סיים שהרבינו פרץ כתב כסברתו ודלא כהיש מוכיחין א"כ על כרחך לפרש כונת המרדכי כדפרישית ודלא כמו שהבין רדב"ז. ותדע עוד שהרי המרדכי בפרק קמא דחולין [רמז תקצ] גבי כותח של גוים דמותר כתב דאע"ג דאית ביה חלב כיון שמעמיד מותר ע"כ. ואכתי קשה דמה בכך תיפוק לי דאסיר משום חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אלא משמע דהיכא דליכא למיחש לחילוף חלב טמא שרי: הכלל העולה דבעיר שלא נמצא שם חלב טמא או שהוא יותר ביוקר מחלב טהור מותר לקנות מהעכו"ם חלב שחלבו בלא ראיית ישראל כלל. וכן מצאתי המנהג פשוט פה

אמשטירדאם וכן נהגתי אני ג"כ זולת קצת יחידים הנזהרים בזה. אבל בעיר שנמצא שם חלב טמא אף שאין לאותו עכו"ם שקונה ממנו דבר טמא בעדרו, מכל מקום צריך לראות קודם החליבה בכלי אולי הניח שם חלב טמא, וגם צריך לראות כל החליבה מתחילה ועד סוף או ביוצא ונכנס או בעומד שם בצד העדר באופן שלא יוכל לילך למקום אחר להביא חלב טמא לערבו עם זה, הא לאו הכי אפילו בדיעבד אסיר ודלא כמור"ם בתורת חטאת [כלל פא דין ו]. והכי מסיק הש"ך [ס"ק ח] וכן באיסור והיתר הארוך מבואר הפך מה שכתב התורת חטאת בשמו וכמו שכתבתי לעיל [ד"ה מיהו], באופן שבעל תורת חטאת לא כיון יפה, אמנם אנו העמדנו הדינים על אמיתותן ובוריין בס"ד:

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן קז

נעימות ימינך הגיעני והנאני שזכית לבוא לבית ירא ה' מרבי' יהיה מכירך ברוך ואתה תצליח ותשכיל במלאכתך מלאכת שמים ותלמידך יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם אמן. נידון מה שנוהגים שמה אפילו הכשרים בישראל שנזהרים מחלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואה מ"מ פשוט להם והיתר גמור לאכול פת שנילש עם חלב הנ"ל ולוקחים מנחתום גוי להדי' ואם אין לזה שום היתר שאלת אם יש לצרפם לזימון הואיל ואוכלים דבר אי' דרבנן שוב דנת על עיקור הדין אי חלב נאסרה במנין אפילו במקום וזמן שאין בהמה טמאה הראוי' לחלוב מצוי ביניהם כבזמן ומקומות אלו שהבהמות הטמאים המצויים גם הגוים ממאסים חלבם.

הנה בש"ד כ' ומביאו פר"ח סי' קי"ד וז"ל חלב שחלבו גוי ואין ישראל רואהו אין בהמה בדיר אסורה דלא ליפוק חורבא מיניה ופורץ גדר ישכנו נחש כך פסק רש"י ז"ל עכ"ל ולא הראה מקום איה מקומו ברש"י אולי בתשובה אך נ"ל מבואר כן במס' ע"ז ל"ה ע"א בטעם איסור הגבינה א"ר חנינא משום דא"א לה בלא צחצוחי חלב עפירש"י ומה שהקשו התוס' הא הגוי לא יהיה שוטה לערב חלב טמא שאינו עומד בשרוצה לגבן והמעיי' בלשון רש"י יבין דבר לאישורו דס"ל לרש"י דחלב גזירה קדמוניות /קדמונית/ היתה קודם שאסרו גבינה ואז אסרו החלב שאין ישראל רואהו אף על גב דתחלת גזירתו הי' משום חשש עירב דבר טמא מ"מ כיון שגזרו ואסרו במנין סתם אסרו כל חלב שאין ישראל רואה החליבה או יכול לראות אפי' ליכא חשש דבר טמא כגון החולב לגבן מ"מ החלב אסורה אמנם כשנשתנה מצורתה ונעשית חמאה או גבינה לא גזרו וחזרה להתיר וכ"כ ס' זו כ"מ נמצא באותו הדור הי' החלב אסור אפי' חולב לגבן כך נאסר במנין והגבינה הנעשה מזה הי' מותר כיון שנשתנה והנה החלב הלז כל זמן שלא נשתנית היא איסור גמור ככל האי' ואוסרת תנור ופת והכלים שוב בדור אחר נמנו לאסור הגבינה הנעשית ממנה משום נהי דאותו חלב שיקפה ונשתני' הותר' מ"מ אותן צחצוחי' שנשארן ביני אטפי לא נשתנו אעפ"י שהוא חלב טהור בודאי מ"מ כל זמן שהחלב בעין ולא נשתנה היא אסורה משום גזירה קדמוניות /קדמונית/ דחלב שחלבו נכרית ואין ישראל רואהו כל עין רואה יבין שזה דעת רש"י במתק לשונו ולק"מ ק' תוספות ונ"ל דהאומרים דפליגי אר' חנינא וס"ל טעם אחר באיסור גבינה היינו משום דלא ס"ל לחוש לביני אטפי כאשר

יבואר אי"ה ותלי' זה בב' לשונות מס' ע"ז ל"ה ע"ב ואי בעית אימא אפי' תימא דקבעי ליה לגבינה איכא דקאי ביני אטפי אבל לישנא קמא לא חייש לביני אטפי אפילו בישראל הקונה חלב מנכרי לגבן מכ"ש נכרי חולב לעצמו לגבן ולא דפליגי לישנא אי' הי' גזירה סתומה או לא אלא פליגי בלשון תחלת הגזירה ולכ"ע החלב נאסרה במנין ושוב אסורה בכל מקום ובכל זמן אך פליגי אי תחלת הגזירה גם הי' אחלב שעושי' ממנה גבינה ומשום ביני אטפי או מתחלה לא נחתי להכי ונ"ל עוד המדקדק ויעיי' בלשונותיו של ה"ה ממ"א באיזה מקומן שם יראה ויבין כי בהא לא מספקי' כלל ולא נחלק אדם מעולם דחלב דביני אטפי אותה שלא נשתנית אסורה שהרי נאסרה במנין ואוסרת תערובתה ומה לי שערבה בקדרה או בגבינה וחמאה ולא יאכל הגבינה כ"א בהסרת צחצוחי החלב ההיא ובזה לא פליגי אך ר' חנינא ס"ל אסרו הגבינה הנכרי משום צחצוחי חלב גזרו על הגבינה אפי' בהסיר הצחצוחית ע"י בישול ועל זה פליגי אמוראי וס"ל גבינה מבושלת לא נאסרת אלא מטעם ניקור או שומן חזיר או העמדת הקיבה ופסק רמב"ם כוותי' וכן חלב שחלבו נכרי וקנאה ישראל ועשה ממנה גבינות גם ללישנא קמא היה אסור אם לא יסורו האי דקאי ביני אטפי אבל אי בשיל לה שרי ואב"א משום דקאי ביני אטפי אסרי אפי' לגבן ישראל ולא קיי"ל כל"ב ההוא דלביני אטפי לא חיישי' לאיסו' מבושל אבל בלי בשול פשיטא דאסור ואי לא תפרש כן דברי ה"ה אין מובן לדבריו במה שכפל דרמב"ם לית ליה הך דביני אטפי ולא חשש לצחצוחי חלב ושוב כ' וכפל דלרמב"ם לא הותר גבינה וחמאה אלא בבישול ומייתי' תוספתא על זה אע"כ כנ"ל.

ובכסף משנה שם כ' להדיא דחלב הוא דבר הנאסר במנין וכן מורה פשטות המרדכי דמייתי הרב"י ריש הסי' אלא דהדר תבר לגזיזי' וכתב הטעם משום שמא הי' חלב טמא בכלי מאז משמע אי לא שכיחי חלב טמא בכל השכונה מותר ורישא לאו היינו סיפא.

ועיין ד"מ אות ב' בסופו מייתי דברי האו"ה אבל אם היה לו חותם א' בחלב די בכך הואיל ורוב מן החלב כשר ואף אם עירב בו דבר טמא אינו אסור רק מדרבנן ולכן די לו בחותם א' עכ"ל ועיי' ש"כ סי' קי"ח סק"ח דמייתי האי טעמא אלא שכ' עוד טעם אחר בשמו כיון דרוב חלב המצוי בינינו הוה חלב טהור אם כן ליכא אלא אי' דרבנן ודגול מרבבה הקשה הא מרא דשמעתא דחמפ"ג הוא רב וס"ל מב"מ = מין במינו = לא בטיל ומ"מ סגי ליה בחות' א' ולק"מ די"ל רב מיירי במקום שאין חלב טמא מצוי ואינו אסור רק משום גזירה והאו"ה רצה ליתן טעם דלדין אפי' במקומות שמצוי חלב טמא מ"מ סגי בחותם אחד משום דקיי"ל מין במינו היא ברובא.

שבתי וראיתי דק' דגול מרבבה בלא"ה יש ליישב ולומר רב ס"ל טע"כ = טעם כעיקר = לאו דאורי' וס"ל לענין מב"מ בתר טעמא אזלי' ולא בתר שמא כאביי ודלא כרבא והשתא י"ל נהי כל חלב טמא הוה מב"מ בשמא עם חלב טהור מ"מ בטעמא איכא חלב טמא דשוה בטעמא ואיכא דלא שוה ולפ"ז הוה ס"ס = ספק ספיקא = בין לדין בין לרב לדין הוה ס"ס שמא לא עירב בו כלל ואת"ל עירב שמא אותה חלב השוה בשמא וטעמא ובטל ברוב וליכא תו אלא אי' דרבנן וסגי בחותם א' ולרב הוה ס"ס בהיפך דלמא לא עירב

ואת"ל עירב שמא מאותה חלב דשוה בשמא ולא בטעמא דמב"מ לא הוה דרב אזיל בתר טעמא ומשום טע"כ לאו דאורי"י וסגי בחותם א' כן י"ל מ"מ מבואר מכאן דמשמע דחלב טמא מגזירה נאסרה במנין בלא פלוג וכן יראה בהדיא בלשון רשב"א בתה"א והרמ"א בהגה"ה סי' קט"ו שכ' ואם חלבו גוים מקצת בהמות וכו' ומ"ש עליו ש"כ ס"ק י"ג וכן ממ"ש רמ"א עוד שם אוסרת כלים שנתבשלת בהם וכו' ומ"ש ש"כ עליו סקי"ד ע"ש מבואר להדי' דס"ל דנאסרת במנין כיינם ובישולם אך הפר"ח מייתי תשו' רדב"ז דפשיטא לי' דחלב לא נמנו עליו לאוסרה ומשו"ה היכא דליכא דבר טמא מצוי מותרת וכו' פר"ח שעל זה סמך בהיותו באמשטרדם אכל עמה' חלב שחלבו נכרי ר"ל כי במדינתו מקום שיצא משם שמה שכיחי חלב גמלים משא"כ במדינתנו הנה מ"ש באמשטרדם רצונו שנתאכסן אצל ספרדי' פורדגיסין /פורטוגזים/ שם והם נוהגים היתר עפ"י רדב"ז הנ"ל הנה בגוף הדין כבר כתבתי לעיל דעתי מש"ס ופוסקי' אך לו יהיה שיהיה דעת כהרדב"ז ועכ"פ איכא דעת רש"י בגמ' ותשו' רש"י ועוד פוסקים דס"ל לאסור ורמ"א וכו"מ כ' כוותי' ואנו נוהגים כן א"כ אפי' הלכה כאינך פוסקי' מ"מ כיון דיש דעה להחמיר כבר קבלנו אבותינו עליהם כאותה דיעה ואסור עלינו בני אשכנז מדינא ואין לו התרה ועמג"א סי' קנ"א ססק"ז וקרוב בעיני נדר דאורייתא אף על פי שמכל מקום קיל ככל אי' דרבנן היינו כך קבלו הנדר שיהיה אסור עלינו כקולא איסו' דרבנן אבל לעבור על זה עובר על נדר דאורייתא והיינו אם הלכה כרדב"ז להקל ורק אבותינו קבלו עליהם כדעת המחמיר ה"ל נדר דאורייתא אך אם עיקור הדין דלא כרדב"ז אם /כן/ לא קבלנו עלינו כלום אלא שהאיסו' הוא כך מעיקרא איננו נדר אלא העובר הוא עבריין באיסור דרבנן נמצא חומרא קולו וק"ל.

ומה שכתבתי שהקבלה הוא נדר דאורי"י אעפ"י שלא אסר עצמו בלשון קונם מ"מ כל שמקבל על עצמו לעשותו דבר מצוה הוה דאורי"י ונפקא מפ"ך זו צדקה כ"כ ר"ן נדרים ח' ע"א ד"ה עליו להשכים וכו' והמקבל עליו פרישות שלא לעשות כגון נידון שלפנינו שלא לאכול חלב גוי או קבלת תענית נפקא לן מקבלת נזירות שאומר בלשון קבלה וכבר הארכתי בזה בגליון מג"א /סי' תקס"ב/ סקי"ו ואין כאן מקומו.

מעתה חלב שחלבו נכרי ואין ישראל רואהו אסורה עלינו אי דאורי"י אי דרבנן כמבואר לעיל ופורץ גדר ישכנו נחש אך מ"ש מעלתך שאפי' הנזהרים מ"מ נעשה להם כהיתר וכחומה פרוצה לקנות מפלטר פת שנילושה עם חלב שלהם צע"ג מאין נתפשט ההיתר ההוא הלא תערובתה אוסר אפילו הכלים ועיינתי בזה ללמוד זכות אולי ס"ל כשם שכ' כ"מ בדעת הרמב"ם שלא גזרו אלא אחלב בעין ולא על החמאה שכבר נשתנה וס"ל אף על גב דאוסרת תערובתה מ"מ כשנלושה עם קמח ונעשה מצירופם עיסה ונאפת פנים חדשות בא לכאן והוה ליה כנשתנה ויש לזה פנים במס' כריתות ה' ע"א לחם לא אי' בעיני' ועמ"ש בס' מקור חיים סי' תס"ז גבי דבש ודחיתי כל דבריו בגליון מג"א סי' רי"ו סק"ג באריכו' ואפי' לפי טעות הלז מ"מ צריך להיות כעין תורא דאי לאו הכי אסור משום עיסה שנילושה בחלב ועיי' מה שהחמיר בזה בתשובת צמח צדק ורמז עליו מג"א סוף סימן תמ"ז סוף סקמ"ה.

ואתה בני שמור נפשך ולא תטוש תורת אמך ומכל מקום לצרף בזימון כיון דפר"ח העיד דספרדים אוכלים להדיא אינהו מיכל אכלי לדידן מיסתם נמי לא סתים ועוד איכא משום איבה וגדול השלום ושלום לך ולתורתך הכ"ד א"נ - פה יערגן סמוך לק"ק פ"ב יום ד' ט"ו מנחם קצ"ד לפ"ק. משה"ק סופר מפפ"דמ.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיב סעיף ה

יש אומרים שמי שיש בידו פת, או שיש פלטר ישראל, ויש פלטר עובד כוכבים עושה פת יפה ממנו, או ממין אחר שאין בידו של פלטר ישראל, מותר לקנות מפלטר עובד כוכבים במקום שנהגו היתר בפת של פלטר, דכיון דדעתו נוחה יותר בפת פלטר זה מפני חשיבותו בעיניו, הרי זה כפת דחוקה לו.

שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קיב סעיף ח

יש מי שאומר דבמקום שאין פלטר מצוי כלל מותר אפילו של בעלי הבתים.

א נכנס כ"ד וכו' יוסף ב הרמב"ם נפ"ג מהלכות ק"ש ג טס צמח"ה ה"ר"ף והרמב"ם ד ה"ל"ף טס ר"ה טס עמ' ו טס ולפנינו צמח"ה ה"ר"ף והרמב"ם וה"ל"ף ז ר' יונה וה"ל"ף ח טס והרמב"ם טס

עג הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג. ובו ד' סעיפים:

א * אשנים שהיו ישנים בטלית א' ובשר שניהם (א) נוגעים זה בזה (ב) לא יקרא ק"ש אלא אם כן היתה טלית מפסקת (ה) (ג) ביניהם * מממתניהם (ד) ולמטה: ב' אם היה ישן (ה) עם אשתו קורא בחזרת (ו) פנים לצד אחר ואפילו בלא הפסקת טלית משום דחשיבא כגופו ר' יוש מי (ו) שאוסר ונכון לחוש לדבריו: ג' אם היה ישן (ז) עם בניו בעודם קטנים מותר לקרות (ח) בחזרת פנים בלא הפסקת טלית ואם הם (ט) גדולים צריך להפסקת טלית: ד' עד כמה הם חשובים קטנים התינוק עד שיהיו לו י"ב שנים והתינוקת עד שיהיו לה י"א שנים ואפילו הביאו ב' שערות מותר (ג) (י) ובשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת (יא) אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסק ואם לא הביאו ב' שערות מותר "ומשנת י"ג ואילך לתינוק וי"ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב' שערות אסור:

באר היטב

(ח) ביניהם. ולא אפי' פניהם זה לזה מותר. ז"י: (ג) פנים. פי' שיחזירו שניהם אחריהם זה לזה. כ"מ מ"א: (ג) וצננת י"ג. ע' מ"א: משנה ברורה

(ה) ביניהם. ולא אפי' פניהם זה לזה מותר. ז"י: (ג) פנים. פי' שיחזירו שניהם אחריהם זה לזה. כ"מ מ"א: (ג) וצננת י"ג. ע' מ"א: משנה ברורה

א (א) נוגעים. נקט נוגעים משום דאז אסור לקרות בלא הפסקת טלית (ב) אפילו אם ירצו להחזיר פניהם מזה לזה (ג) ואם הם שוכבים פנים להדי פנים אסור לקרות בלא הפסקת טלית אפילו אם אינם נוגעים כל ששוכבים בקירוב אחד לחבירו: (ב) לא יקרא. (ג) שמא יבא לידי הרהור: (ג) ביניהם. ואז (ד) אפילו פניהם זה לזה מותר דשוב לא יבוא לידי הרהור: (ד) ולמטה. אבל מממתניהם ולמעלה אפי' בשרם נוגע זה בזה לא אתי לידי הרהור. ודע דבכל זה (ה) צריך ג"כ שיוציא ראשו לחוץ שלא יהא עיניו יוכל לראות את הערוה וצריך ג"כ לחוץ על לבו שלא יהא לבו רואה את הערוה וכדלקמן בריש סימן ע"ד ועי"ש בס"ק ב' מה שכתבנו עוד בזה. כתב הפר"ח דנראה לו דאם בדיעבד קרא בלא החזרת פנים ובלא הפסקת טלית דיצא ידי חובתו עי"ש והפמ"ג מפסק בזה וכן בס' ישועות יעקב עי"ש: ב' עם אשתו וכו'. משום דאשתו כגופו ורגיל בה (ו) וליכא הרהורא ומ"מ צריך חזרת פנים (ו) דפנים להדי פנים א"א דליכא הרהורא. ואם האיש מתחזיר פניו לבד והאשה נשארת כמות שהיא אף שפניה נגד אחוריו (ח) מ"מ הוא מותר לקרות דשוב ליכא הרהורא ובלבד (ט) שלא יהא בשרו נוגע בערותה אבל אם תרווייהו רצונם לקרות אז גם היא צריכה להחזיר פניה (י) ואפילו בשרם נוגעים זה בזה מותרים לקרות: (ו) שאוסר. ר"ל בלא הפסקת טלית. ולפי דבריהם (יא) צריך מאוד לזהר בזה בק"ש שעל המטה ובברכת המפיל שיהיה ביניהם הפסקת טלית ואז אפילו פנים להדי פנים מותר וכנ"ל: ג' עם בניו וכו'. דלדידהו לכו"ע אמרינן כיון דגם בהן חשובין כגופו וליכא הרהורא. ומ"מ פנים להדי פנים אסור ובפר"ח מיקל בזה והביא ראיה ובספר מאמר מרדכי וברכי יוסף דחו ראייתו. ומשמע עוד מדברי המ"מ דאפילו אם נימא דאין צריך להחזיר פנים עכ"פ בנוגע ערותו בבשרם או להיפך אסור: (ח) בחזרת פנים. היינו שיהא אחוריהם זה לזה ואם פני בניו נגד אחוריו צריך עכ"פ לזהר שלא יהא בשרו נוגע בערותן כן נראה לי וראיה מלקמן סימן ע"ד ס"ה דמוכח דאם בשרו נוגע בערות חבירו ג"כ אסור: (ט) גדולים. וה"ה קטנים אחרים שאינם בניו [כן משמע מהרמב"ם ועיין בביאור הגר"א סימן ע"ה ס"ד בהג"ה ויש ליישב] אך לפי מה שמבואר לקמן בסימן ע"ה ס"ד בהג"ה דקטן כל זמן שאין ראוי לביאה [היינו בזכר עד ט' שנים ויום אחד ובנקיבה עד בת ג' ויום אחד] אין ערותו ערוה לכאורה גם לענינינו יש להקל³ אם עדיין לא הגיע הזמן: ד' (י) ובשנת י"ג וכו'. ר"ל (יב) משהתחיל יום ראשון בשנה זו וכן מה שכתב ומשנת י"ג ואילך (יג) ר"ל ג"כ תיכף משהושלם השנת שלשה עשר וא"צ י"ג שנה ויום אחד רק שלימות (יד) ויום הלידה ג"כ בכלל כגון אפילו אם נולד באחד בתשרי בסוף היום כשבא לתחלת ליל שנת י"ד שנוולד בו היינו אחד בתשרי נשלם לו הי"ג שנים ונעשה גדול וכן הדין לענין בר מצוה אך דשם בעינין ג"כ שתי שערות ועיין לעיל בסימן נ"ה סעיף ט' ובמ"ב שם: (יא) אם הביאו ב"ש. עיין במ"א שכתב דלפי מה שפסק הטור באבן העזר סימן כ"א אסור משהגיע הזמן הזה אפילו לא הביאו ב' שערות. וגם אפי' בלא ק"ש אסורים לישן ביחד ערומים בקירוב בשר משהגיע הזמן הזה ועיין בח"מ וב"ש שם:

דמדברי הרמב"ם אין ראייה וגם מדברי הרמב"ם יונה לא משמע הכי שכתב לא יתחילו טעמא דמילתא דתנחומי אגלים מדאורייתא דכלל ג"מ הו' ולפיכך אמרו דכיון שעוסק במצוה פטור מן המצוה ואע"פ שכבר נקצר המה לא יתחיל עכ"ל ודין עוסק במצוה הוא אפילו בליכא דהוה ועיין לעיל סימן ע' ס"ד דין העוסק בצרכי רבים וקיים ע"ז טס דדין זה ז"ע למעשה. וברמב"ם נהלכות אצילות פסק דמיחוס אצילות הוא מ"ע מד"ס ולפ"ז הדין עם ההג"ה ועיין צמח"ג סק"ד: * שנים שהיו וכו' נוגעים זה בזה. עיין צמח"ג דנראה סק"א מה שר' דפנים להדי פנים אפילו אינם נוגעים אסור הוא מהפמ"ג והמאמר מרדכי מפסק בזה ונ"ל דלפי דברי הפמ"ג אפשר דיש ליישב הקושיא שניה של המ"א נסק"ז עי"ש: * מממתניהם ולמטה. נסתפקתי אם נענין שיהא חוץ עד סוף גופם או אולי אפילו הטלית קצר ולמטה דרגליהם נוגעין זה בזה שרי ומהגר"א שצ"ן המקור מסימן ע"ד ס"ו והתם הלא לא נענין רק ליסוד ערוה לחוד מדינא דמוכח ברמב"ם ס"ד"ה הלכה ז' ואפשר דהכא חמירא טפי ומשום הרהורא [רק דממעלה למתניו ס"ל דלא שייך הרהורא] ומדע דהא אפילו רק עגבתיהם נוגעים זה בזה דאין בהם משום ערוה כדליתא בגמרא² ואפ"ה אסור וע"כ הטעם משום הרהור ע"י נגיעה אפשר דאפילו למטה מזה יש הרהור וז"ע: כמזכר בספר עטרת היום דנ"א כל זה הסימן כשקורא ק"ש או מתפלל או מדבר ד"מ נפיו אבל להרהר ד"מ הלא קי"ל דמותר אפילו כשעורמו מגולה כמו שר' בסוף סימן ע"ה כ"ש מה ועי"ש שכתב עוד ומטעם זה מותר להרהר בדברים שנקדושה בשעת משמיע שרהור אינו דיטור לענין זה אע"פ שהוא כדיתור לענין להרהר במצוות המטונפות עכ"ל נקיור:

נעתיק פה ההקדמה מפמ"ג לסימן ע"ד וע"ה כי הוא נצרך מאוד א דע כי הדין איסור ערוה המטור צמין זה וצמין ע"ה נחלק לתמשה חלקים כאשר יתבאר בעה"י. [א] עינו רואה ערותו. [ב] לב רואה ערותו. כגון שהוא הולך בחלוק גלי מכנסים ונלי אזור או כגון שהיה מושכב ערום תחת המכסה והוציא ראשו לחוץ ולב עס הערוה תחת המכסה. [ג] גילי ערוה כגון שהולך בצמח ערום אף שהוציא ראשו לחוץ לצימ וגם לב מכוסה צננד דליכא כאל משום עינו ולב רואה את הערוה עכ"ז יש כאל איסור משום גילי הערוה. [ד] עיניו רואה ערות חבירו ואין חילוק בין ערות ישראל או עכו"ם ואפילו קטן כן ע' וקטנה נח ג' ופשיטא משנה בין א"א בין פניה (עיין צמ"ה). [ה] לב רואה ערות חבירו. והנה נענינו רואה ערותו דלות א' או דלות ד' נראה ערות חבירו אסור מה"מ דכמיב ולא יראה כן ערות דבר לקרות ק"ש או לעסוק ד"מ ודבר קדושה וא"כ הקורא ק"ש ורואה ערוה עובר בלאו מן התורה וה"ה כל דבר שנקדושה [אבל הרהור מותר בערוה אלא שומע כעונה אסור בערוה דהו' דיטור]²

ובנקיבה עד בת ג' ויום אחד] אין ערותו ערוה לכאורה גם לענינינו יש להקל³ אם עדיין לא הגיע הזמן: ד' (י) ובשנת י"ג וכו'. ר"ל (יב) משהתחיל יום ראשון בשנה זו וכן מה שכתב ומשנת י"ג ואילך (יג) ר"ל ג"כ תיכף משהושלם השנת שלשה עשר וא"צ י"ג שנה ויום אחד רק שלימות (יד) ויום הלידה ג"כ בכלל כגון אפילו אם נולד באחד בתשרי בסוף היום כשבא לתחלת ליל שנת י"ד שנוולד בו היינו אחד בתשרי נשלם לו הי"ג שנים ונעשה גדול וכן הדין לענין בר מצוה אך דשם בעינין ג"כ שתי שערות ועיין לעיל בסימן נ"ה סעיף ט' ובמ"ב שם: (יא) אם הביאו ב"ש. עיין במ"א שכתב דלפי מה שפסק הטור באבן העזר סימן כ"א אסור משהגיע הזמן הזה אפילו לא הביאו ב' שערות. וגם אפי' בלא ק"ש אסורים לישן ביחד ערומים בקירוב בשר משהגיע הזמן הזה ועיין בח"מ וב"ש שם:

שער הציון

(ה) גמרא: (ג) פמ"ג: (ג) לבוש וש"א: (ד) ב"י: (ה) פמ"ג: (ו) כ"מ: (ז) כ"מ: (ח) הגר"א וברכ"י ומ"מ ומג"ג: (ט) פשוט ועיין בסק"ח: (י) גמרא: (יא) שולחן שלמה: (יב) ב"ח וש"א: (יג) מ"א וש"א: (יד) פמ"ג: איש מצליח

1. וכן עיקר. והיכא דאפשר יש להחמיר ולחזור ולקרות (כה"ח אות ח): 2. ויש להחמיר היכא דאפשר, שיחזירו שניהם אחוריהם זה לזה (כה"ח אות ד): 3. ולדעת מרן שם שאוסר נראה דה"ה הכא שאין להקל:

הגהות ותיקונים: א) פ"ג ה' י"ז: ב) ברכות כ"ד ע"א: ג) צ"ל כדכיר:

הלכות קריאת שמע סימן עד עה

קח באר הגולה

דבר דלו אין לכן רואה ערוה שלהן מה שאין כן באיש (כ"י) ששם א"ח ועיין לקמן סי' ר"ו סעיף ג) : ה"ש שאר אבריו (יה) רואים את הערוה מותר אבל אם (יט) איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו אסור לקרות ק"ש או להתפלל. וירכותיו שהערוה שוכבת עליהן צריך להפסיקן (י) בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע (כ) להגיד בהם : ו' היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו (כא) ממתניו ולמטה (כב) אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום (כג) מותר לקרות (יא) ק"ש אבל להתפלל אסור² עד שיכסה (כד) לכו² :

עה להזהר מגלוי שער וקול אשה בשעת ק"ש וכן שלא לקרותה כנגד הערוה. וכו' ו' סעיפים :

א * טפח מגולה (א) באשה (א) * במקום שדרכה (ב) לכסותו אפי' היא (ג) אשתו (ד) אסור לקרות ק"ש (ז) כנגדה : הגה ו"א דוקא באשתו (ה) אצל (ו) באשה אחרת אפילו (ז) פחות (ג) מטפח הוי ערוה.

שערי תשובה

ענה"ט ועפר"ח מ"ש שיש לחוש דלמא משתלי כדלמרינן גבי שם כחוב על צטרו וצברי"ח כחז ליישב ראינו וכתב חילוק נכון דהתם כיון דנעמי למענד עובדא נפשיה לפשעו ולטבול ועול² (ושוב²) חיידי דטרעד צעדימיה חיישין דמשתלי משא"כ זה רואה לקרות ק"ש ומחמת זה חובק ידיו לכסות או להפסיק ולינו עושה מעשה אחר כי אם הק"ש או הנכרה שנשפלה הוא עושה כן אין משם שיכסה בין צנכרה דהו זמן מועט ובין בק"ש ע"ש :

באר היטב

ערומות יש בהן איסור אחר דהיינו איסור גילוי ערוה לא מצד הלבוש אלא מצד שנאמר לא יראה כן ערום דבר מש"ה אם הן עומדות ערומות זריכה שחאה יושבת כמ"ש רמ"א ע"ו. אלא שמה שכתב הרמ"א דלו אין לכן רואה ערוה שלהן הוא לאו דוקא לכן לכן בלא"ה אינו רואה ערוותן אלא על שלא חאה בגילוי ערוה לגמרי קאמר וט"ס הוא ו"ל ואז אינו נראה ערוה שלהן. ט"ז מ"א ע"ח. והנ"ח חולק וס"ל

דגם באשה צעית הפסקה בין לב לערוה אפי' כשיש לה מלבוש. וט"ז חולק עליו ופסק להחיר כמ"ש הש"ע ע"ש ועיין צ"ד סי' ר'. [ועיין בספר אליהו רנה שמקיים הגירסא בש"ע ואז אין לכן רואה כו' דננשים נמי שייך לכן רואה ערוותן אלא דכיון שערוותן למטה חשוז לבישת חלוק כהפסקה. והעלה בספרו ליו"ד טעם למנהג הנשים דמצרכין על הטבילה במים משום דעל הרוז לכן חוץ למים. אכן אם הלז במים זריכה לכסות או לחבק צורעותיה ע"ש] : (י) צנדה. וכתב הנ"י ומשמע לי דלא מיקרי ערוה לענין זה אלא הגיד עצמו דאי בנגע² צדיו אחי לידי הרהור אצל צנניעת הכיס לית לן זה דאפי' אי הוי נוגע צדיו לא אחי לידי הרהור ע"כ. ומהר"ם טיוולו חולק וס"ל דכיס נמי מיקרי ערוה לענין זה ותרתייהו אסירי ע"י יד אהרן וצנינת ורדים בגן המלך סי' קנ"א : (יא) ק"ש. לפי שאינו מדבר לפני המלך משא"כ בתפלה שצריך לעמוד באימה ויראה ולראות עצמו כאילו עומד בפני המלך ומדבר עמו :

(א) באשה. אם לצושה דק ומחזי צטר מתוכה אסור. ה"ג מ"א : (ג) כנגדה. הר"י מקיל דאינו אסור אלא כשמסתכל זה אצל צראיה בעלמא מותר עיין בית יוסף ולא נהירא אלא בכל ענין אסור צ"ח וכן הוא משמעות הפוסקים עיין ע"ח : (ג) מטפח. צ"ח חולק

ביאור הלכה

משנה ברורה

* טפח מגולה וכו'. עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפי' בקטנה מנת ג' ואלוץ שהיא ראויה לביאה ואם היא צמ"א הוא מ"א שנה ואלוץ* וכדלעיל בסו"מ ע"ג ע"ש : * במקום שדרכה וכו'. עיין נמ"צ שכתבנו דאסור אפילו צנינות ענינם כ"כ בספר ח"א וכן משמע מביאור הגר"א בסעיף זה בהג"ה דמדמה ענין זה להא דבסעיף ו' ע"ש ומש"כ דיש מחיין הוא מהנ"ח ופמ"ג נמ"ז אות ז' ע"ש והח"א הוכיח צננימת אדם שלו דגם להרמז"ס יש להקל צננימת

דדעתו דאף אם העגבות נראין אין להקפיד דעגבות אין בהן משום ערוה וכן משמע קצת מביאור הגר"א ובאר"י פסקי דעגבות יש בהן משום ערוה : ד' (יה) רואים את וכו'. ר"ל ולא בעינן שיהא מכסה להערוה בפני עצמו באיזה דבר כדי שלא יראה האברים : (יט) איזה מאיבריו. (כ) דגורנין נגיעת שאר איבריו משום נגיעת ידיו ונגיעת ידיו שלא יבוא לידי הרהור : (כ) הגיד בהם. אבל (כא) בנגיעה דכיס אין להקפיד דאין לחוש בו משום הרהור והמדקדקין (כב) מדקדקין גם בזה כי יש חולקין. וכדיעבד יצא² אפילו אם נגע הגיד בהירכים נפמ"ג לדעת הפר"ח המוכר לעיל כסימן ע"ג במ"ב סק"ד : א' (כא) ממתניו ולמטה. ר"ל אפילו רק עד למטה מערותו דבזה די מדינא לק"ש אבל לתפלה צריך שיהיה מכוסה כל גופו : (כב) אע"פ וכו'. (ג) במקום הדחק דאל"ה אין נכון לתחלה לעשות כן אפילו באיזה ברכה וכ"ש בק"ש : (ג) מותר לקרות. כיון שערוותו מכוסה וגם הטלית מפסקת בין לבו לערוה : (כד) לבו. ה"ה (לד) כל גופו נקט לבו אידי דרישא דבק"ש א"צ לכסות לבו. וטעם דתפלה חמורה לפי שבתפלה צריך לקרות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה אבל בק"ש אינו מדבר לפני המלך :

א (א) במקום שדרכה. (א) מני שזה מביא לאדם לידי הרהור כשמסתכל בו בכלל ערוה היא ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש (ג) ולפי מה שביארנו לקמן סעיף ו' בשם האחרונים דנגד ערוה ממש אסור אפילו בעוצם עיניו עד שיחזיר פניו ה"ה בזה ויש מתירין בזה אם הוא נזהר מלראות כלל. וכשא"א בעינן אחר נראה דיש לסמוך ע"ז : (ב) לכסותו. אבל פניה וידיה (ג) כפי המנהג שדרך להיות מגולח באותו מקום (ד) בפרסות רגל עד השוק² [והוא עד המקום שנקרא קניא⁰ בל"א] במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגל בהן אינו בא לידי הרהור ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה (ה) אבל זרועותיה ושוקיה אפילו רגלין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור : (ג) אשתו. ולכן (ו) צריך ליהדר בשעה שמינתק ומגולה¹ דדיה שלא לדבר אז שום דברי קדושה : (ד) אסור לקרות. עיין בפמ"ג שהביא דיעות לענין דיעבד בזה אם צריך לחזור ולקרות כמו לענין ערוה גמורה וברדה"ח משמע דאפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות² ומ"מ נ"ל דכשלא נתכוין להסתכל (ו) אין להחמיר בדיעבד לחזור ולקרות אף באשה אחרת : (ה) אבל וכו'. עיין בנשמת אדם שכתב דלכו"ע זה לא הוי אלא מדרבנן ומהני בזה עצימת עינים וכן בשער אשה המבואר בס"ב : (ו) באשה אחרת. (ז) בין פנויה בין א"א : (ז) פחות מטפח. ואם השוק מגולה (ט) י"א דאפילו אסור לקרות נגדה שהוא מקום הרהור יותר משאר

מתרגם : נ"ך :

שער הציון

(כ) ב"י : (כא) ב"י : (כב) דה"ח ועיין בה"ט : (ג) ת"ש הובא בשע"ת : (כד) ב"ח וא"ר : (ה) לבוש ופמ"ג וש"א : (ז) עיין בבה"ל : (ג) ח"א : (ד) פמ"ג וח"א : (ה) כ"כ א"ר בשם הרוקח ע"ש והח"א וכן מוכח בכתובות ע"ב ע"ב דהוא דת יהודית ע"ש : (ו) ח"א : (ז) עיין בב"י בשם הר"י ועיין ב"ח : (ח) פרי מגדים וש"א : (ט) ב"ח וט"ז :

איש מצליח

א. וכן פסק כה"ח (אות י"ח) : 2. מיהו בדיעבד אם התפלל כך יצא וכמ"ש מרן ברי"ס צ"א (כה"ח) : 3. בילקוט יוסף (עמוד קכ"ו) כתב דמן הרין אפשר להקל ולקרוא ק"ש ולברך כנגד בנות קטנות בגיל שמונה או תשע שנים וכו' ומ"מ נכון להתמיר לעצום עיניו או להפוך פניו לצד אחר, ע"כ. וכן דעת החו"א והובא בסוף הספר : 4. ובשו"ת יביע אומר ח"ו (חאו"ח סי' י"ד אות ב) כתב שאין שום הברל בזה בין בחו לאחרת ויש לאסור מגיל ט' מדינא : 5. ובילקוט יוסף (עמוד קכ"ו) פסק להתיר לכתחילה ככה"ג לקרות ק"ש ולברך בעוצם עיניו ומחזיר פניו

הגהות ותיקונים : (א) ועיל : (ב) ושב : (ג) נגע : (ד) שמניקה ומגלה : הערות והארות : (1) עיין לקמן סי' ר"ו ס"ק ט"ז שכתב שם שיש להחמיר לכתחלה ע"ש : (2) עיין מ"ב סי' ע"ז ס"ק ל"ג אם עבר במזיד על איסור דרבנן לקרות במקום מ"ר וצ"ב אם כאן נקרא איסור דרבנן : (3) עיין בה"ל סימן צ"א ס"ב ד"ה צריך לענין דיעבד שכבר התפלל כן :

אף בראיה בעלמא במקומות המכוסים שבה. (ואף גבי איסור הליכה אחרי אשה אין חילוק בין פנויה לא"א).

סימן ל"ה

האם מותר להסתכל באמו, או בתו, או בת בתו, או בת בנו,
או אחותו, או אחות אמו, או אחות אביו.

ראיתי בספר תורת ההסתכלות להגר"י זילבר שליט"א (סימן י"ד אות כ') שכתב לחדש שעריות ותולדתן שאין לבו של אדם נוקפו עליהם דאין עוברין עליהן בלא תקרבו מן התורה, מסתברא דהסתכלות עליהם שלא לשם הנאה דמותר, דאינו חמור הסתכלות מלא תקרבו, ואלו הן: אמו, בתו, בת בתו, אחותו, אחות אמו, אחות אביו. ואפילו כשהן נשואות מותר, ואף דיש אופנים דאסור מדרבנן כמו שביארנו בספרנו מקור הלכה שבת ח"ב סימן י"ז, אם מכויין לאיזה צורך אין להחמיר מעיקר הדין ע"ש ולפי מה שהתבאר בסימנים הקודמים בגדרי לא תתורו וגדרי ונשמרת, הנה זה ודאי שנוהג בהם הלאוים הנ"ל, ורק דמכויין שאין לבו נוקפו עליהם לא חיישינן שיגיע לעבור על הלאוים הנ"ל כאשר חוששים בשאר נשים, ולכן כל שאינו מסתכל לשם הנאה נראה שאין לאסור, וכמוש"כ בתורת ההסתכלות הנ"ל. ולע"ד נראה שיש לדון להקל בכה"ג אף כשמסתכל ללא שום צורך.

אולם נראה שיש להחמיר במקומות המכוסים שבהם, דאף שאין לבו נוקפו עליהם, מ"מ במקומות המכוסים שבהם נראה שודאי יכול להגיע לידי הרהור, וכדמצינו כיו"ב למהרש"א בח"א ביומא (סט:) על הא דאמרינן (שם) דהועילה בקשת הרחמים של אנשי כנה"ג דלא מיגרי ביה לאיניש בקריבתה דבטלו אותו קצת דלא מיגרי איניש טפי בקרובים, ומיהו ודאי דמיגרי נמי השתא בקרובים כמו באחרים כמ"ש לענין יחוד עם בתו ע"ש (ונראה דמ"ש כמו באחרים לאו דוקא, ומלפנים היה כמו באחרים, והמכשול היה מצוי טפי מכיון שהם קרובים ודו"ק) וע"ע בשו"ת שרידי אש חאבה"ע (סימן קכ"א עמוד שצ"ה) ע"ש. ואכן מצאתי סייעתא גדולה לזה דבשו"ע או"ח (סימן ע"ה סעיף א') מבואר דטפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו וכו' אסור לקרות ק"ש וכו' ובביאור הלכה (שם) כתב עיין בספר שולחן שלמה שכתב דשיעור זה שייך אפלו בקטנה מבת ג' ואילך וכו' ואם היא בתו הוא מי"א שנה ואילך וכדלעיל בסימן ע"ג ע"ש ואודות תחילת דבריו גבי קטנה זרה, עיין לקמן בזה, ועכ"פ בבתו כתב שהשיעור הוא מגיל י"א ולמד כן מהמבואר לעיל (סימן ע"ג סעיף ג' וד') ושדוקא אם הם גדולים צריך להפסקת טלית, אולם בעודם קטנים מותר לקרות בחזרת פנים ועד כמה הם חשובים קטנים וכו' התינוקות עד שהיה לה י"א שנים וע"ש ואף שבשו"ת אור לציון ח"ב (פ"ו ה"ב) כתב ע"ז שאין הראיה מוכרחת שהרי מצינו

שאעפ"י שקול באשתו וטפח באשתו אינו ערוה מ"מ לענין ק"ש יש לו דין ערוה ואסור לקרות כנגדו וכו' ולכן אין להקל בזה אף בבתו ע"ש הרואה יראה דכ"ז לגבי ק"ש, אולם לגבי איסור ערוה גם הוא מודה שאין איסור כדמשמע מדבריו.

והמתבאר עכ"פ מכ"ז, דבבתו גדולה לכו"ע הו"ל ערוה כבאשה אחרת, אלא שיש להוסיף עוד פרטים המבוארים בשו"ע (שם) בגדרי קטנה וגדולה. וז"ל מרן השו"ע שם: עד כמה הם חשובים קטנים התינוק עד שיהיו לו י"ב שנים והתינוקת עד שיהיו לה י"א שנים, ואפילו הביאו ב' שערות מותר, ובשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת, אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסק, ואם לא הביאו ב' שערות מותר, ומשנת י"ג לתינוק וי"ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב' שערות אסור ע"ש וע"ע בשו"ע באבן העזר (סימן כ"א סעיף ו'): ... כיצד, מותר האב לחבק בתו ולנשקה ולישן עמה בקירוב בשר, וכן האם עם בנה כל זמן שהם קטנים, הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה עד שיהיו שדים נכוננו ושערה צמח, זה ישן בכסותו והיא ישנה בכסותה, ואם היתה הבת בושא לעמוד לפני אביה ערומה או שנתקדשה, וכן אם האם בושא לעמוד בפני בנה ערומה, ואעפ"י שהם קטנים משהגיע להכלם מהן אין ישנים עמם אלא בכסותן ע"ש ולמדנו דאף גבי אמו כשהוא גדול לא הותר לו להסתכל בה במקומות המכוסים. ומינה נלמד במכ"ש לשאר עריות שהם קרובותיו, דאעפ"י שאין לבו נוקפו עליהם שאין היתר להסתכל במקומות המכוסים שבהם. ואף בקטנות אסור כבזרות דכל ההיתר של קטנות מצינו רק גבי אב לבתו ואם לבנה. ועפ"ה נלמד ג"כ לשאלה אם האב יכול לרחוץ את בתו, דנראה שאם היא קטנה (בשיעורים של קטנה הנ"ל) מותר, וכשגדלה (בשיעורים הנ"ל) אסור. ולפי מה שכתב בבית שמואל באבה"ע (שם ס"ק י"א) דאפשר שה"ה באחר וע"ש י"ל דה"ה בנדה שיש להקל באח, וכ"כ בספר טהרת העינים (פ"ג עמוד כ') שבאח קיל יותר ע"ש ונראה פשוט דה"ה באחות גדולה לאחיה הקטן, וזה נלמד במכ"ש מאח לאחותו.

ואף שראיתי הלום בספר טהרת העינים (הנ"ל) שכתב שלא מצינו בפוסקים שאסרו להביט במקומות המכוסים של אמו, אם אביו, בתו, בת בנו, בתו או אחותו וכו', החילוק בין עריות אלו לשער עריות הוא מפני שאין לבו נוקפו עליהן, ובודאי לא יעלה על דעתו מחשבת זנות, ואין חילוק בין שהן פנויות או נשואות, ובהערה (שם) כתב שאיסור ההסתכלות נובע מהחשש שימשך אחריהן ויבא לידי זנות, וכיון שאין לבו נוקפו בהן אין לחוש לזה ע"ש וודאות זו שלא בא בכה"ג למחשבת זנות לא ידעתי מנ"ל והעיקר נראה כמש"כ שיש לאסור, וכמו שמתבאר ועולה מהפוסקים הנ"ל, ובטהרת העינים (שם עמוד כ"ב) וכן לקמן (פי"ז) מסתפק בשאר קרובות שבתולדה כגון אחות אביו או אחות אמו אם יש להתיר להסתכל בהן במקומות המכוסים וע"ש, ולפי דברינו כ"ש שיש לאסור בקרובות אלו, דהרי אף בקרובות לו אסור וכנ"ל, עוד כתב (שם) דבת אחיו או בת אחותו או בת דוד כשהיא למעלה מגיל י"א נחשבת כערוה גמורה אפילו כשהיא פנויה ואין צד קולא להביט בגופן במקומות

המכוסים אף כשאינו מכוון להנות, וכ"ש שאסור בזה בקרובות שאינן בתולדה כגון כלתו וחמותו וכו' ע"ש ולפי מה שהתבאר יש לאסור באלו, וה"ה אף ביותר קרובים לא רק מגיל י"א אלא אף קודם לכן, ולא רק במקומות המכוסים אלא אף במקומות הגלויים. וכל הקולא עד גיל י"א זהו באב לבתו ואח לאחותו וכ"ל, ושור"ר הלום באז נדברו חיי"ג (סוף סימן ס"א) שנשאל אם שרי ראייה עכ"פ בלא הסתכלות במקומות המכוסים באחות או אמו וכתב להשיב דכל ראייה במקום סתר הוי כאש לנעורת וחשיב כמסתכל לשם הנאה והוסיף במוסגר שסברא כזו נזכרת בחזו"א (סימן ט"ז סק"ז) דראייה במקום סתר עושה את זה להסתכלות משום דהוי כאש לנעורת ע"ש וברוך שהנחנו בדרך האמת. אלא שלפי האמור בקטנים לפי השיעורים הנ"ל יש להקל באב לבתו וה"ה באח לאחותו וכנ"ל.

ונשובה לעיקר דין הסתכלות בעריות שהם קרובות במקומות שאין דרכם לכסות וראיתי בספר הסתכלות בהלכה (פ"א ה"ד) שג"כ דן בנד"ד וז"ל שם: מותר להסתכל בעריות שלא נאסרו באיסור יחוד, והיינו אמו, וסבתא שלו בין מצד אביו ובין מצד אמו, בתו ונכדתו בין מבנו ובין מבתו, ואינן חילוק בין כשהן פנויות ובין כשהן נשואות, וכ"ש דמותר להסתכל בבגדי צבעונין שלהן. ושם (ה"ה) כתב וז"ל: יש עוד עריות שמצינו בהן קולות כגון אחות אביו ואחות אמו דליכא בהן איסור דאורייתא בקירוב בשר כבשאר עריות וכו' לכן יש להסתפק אם יש איסור הסתכלות בהן ע"ש ובמקורות והערות להלכה ג' (שם) כ' דכ"כ בספר טהרת עינים (פ"ג) והטעם, דכיון דהתירו היחוד בהן מוכח דליכא תאוה בהן כלל וכו', ואין לחוש דאם יהנה מיופיין שיבא להרהר אחריהן או להתאוות לעבירה, ולכן לא שייך איסור הסתכלות בהן ושאף דלענין יחוד הזכיר השו"ע (ריש סימן כ"ב) היתר לגבי אמו ובתו מ"מ לענין חו"נ (סימן כ"א ס"ז) השווה הב"ח וב"ש וח"מ גם בת בתו, ונראה דה"ה בבת בתו ועיין באגרות משה (אבה"ע סימן ס') שחוקר בזה, עוד ציין למ"ב (סימן רכ"ה סק"א ושעה"צ שם) דכלל בהיתר הסתכלות גם אחותו. ובמקורות והערות להלכה ה' (שם) אחר שהב"ד הרמב"ם והשו"ע דבאלו ליכא איסור דאורייתא בקירוב בשר וכו' כ' דלגבי איסור יחוד הובא בזה מחלוקת באוצה"פ (סימן כ"ב ס"א) וכתב ע"ז דלשיטת המתירין מוכח דליכא חשש שיתאוה להן כלל וכו', וא"כ נראה דהסתכלות בהן ג"כ מותרת אבל לדברי האוסרין יש להסתפק דמצד אחד חמירי מאמו לגבי יחוד, אך יש להם קולא לגבי איסור קריבה וצ"ע ע"ש וכן נראה עיקר שאין איסור וכנ"ל. ושם (ה"ו) כתב דאף בעריות הנ"ל אם מסתכל עליהן וכוונתו ליהנות מראייתו דרך תאוה וזנות דאסור מן התורה כשאר עריות, ובמקורות וביאורים (שם) למד כן מדברי הב"ח (בקו"א לאבה"ע סימן כ"א) דאם היה לבו נוקפו עליהן והיה לו בחיבוקן הנאה פשיטא דאיסורא דאורייתא איכא בקירבה זו לערוה אילו היתה קטנה וכו', ונראה דה"ה לענין הסתכלות, ושוב ציין לשו"ת זכרון יהודה (דף נ"ג ע"ח) שכתב דאסור להסתכל בעריות כגון אשת איש או אחותו או בתו או כלתו, ומוכרחים לפרש דבריו דהא כדאיתא והא כדאיתא וכו', ושכן פירש בשו"ת ויברך דוד ח"ב (חאבה"ע סימן קכ"ב) ע"ש וזה חופף

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף נז עמוד ב

א"ר יוחנן משום ר' בנאה: בכל שותפין מעכבין זה את זה, חוץ מן הכביסה, שאין דרכן של בנות ישראל להתבזות על הכביסה. ועוצם עיניו מראות ברע - א"ר חייא בר אבא: זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. היכי דמי? אי דאיכא דרכא אחריתא, רשע הוא! אי דליכא דרכא אחריתא, אנוס הוא! לעולם דליכא דרכא אחריתא, ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן נו

בענין איסור הסתכלות בנשים מגולות ממקומות שדרכן לכסות אם יש בזה חומר לאוין דג"ע ובאם צריך לילך במקומות שהנשים נמצאות כן ב' מנחם אב תש"כ. מע"כ ידידי הנכבד מו"ה ר' יעקב גרשון בורשטין שליט"א.

הנה בדבר שאסור לילך במקומות שהנשים יושבות והולכות מגולות בשרן ממקומות שצריכין להיות מכוסות כמו אצל חוף הים ולרחוץ עמהם בימים ובנהרות אם הוא בדין יהרג ואל יעבור. והוכיח כתר"ה מסנהדרין דף ע"ה במי שהעלה לבו טינא שאמרו חכמים ימות ואל תעמוד לפניו ערומה ולמ"ד אשת איש היתה משמע דהוא מדינא דהא אמר בשלמא למ"ד א"א היתה שפיר ורק למ"ד פנויה היתה הוצרך להטעמים דפגם משפחה וכדי שלא יהו בנות ישראל פרוצות בעריות וכדאיתא דיוק זה בבעה"מ. הנה שני חלוקים יש, חדא דשם הוא להתרפאות מתאוותו להעבירה ליהנות מהערוה, שזה חמור מלעבור להנצל מהריגת המאנס כדסובר בעה"מ חלוק זה לענין הנאת עצמן, שמתיר בעה"מ אף בג"ע כשמאנסין אותו לעבור שמ"מ להנאתו להתרפאות מתאוותו אוסר גם הוא בג"ע, אף שבשאר עבירות כמו שמתאוה לאכול הנבלה או לאכול ביו"כ מותר כדביאר בהגהות הב"ח שם שיטת בעל המאור עיין שם, והוא מהר"ן פסחים דף כ"ה. וחלוק זה אפשר הוא גם בתעמוד לפניו ערומה שלהתרפאות מתאוותו ליהנות בהסתכלותו בערמימותה אסור אף שאינו איסור ממש אבל ליהרג כשמאנסין אותו להסתכל בערומה כיון שאינו איסור ממש בלא נגיעה אפשר דאינו מחוייב ליהרג. ואף הרמב"ן שאינו מחלק בין להתרפאות מתאוותו להעבירה ובין להנצל מהריגת המאנס להנאת עצמו הוא רק לענין עצם הדין שסובר בעה"מ שאין חלוק בין שאר עבירות לג"ע באונסין להנאת עצמן והוא משום דסובר דהחומר בג' עבירות אלו שגם בצנעא יהרג ולא יעבור הוא משום דבדידהו איכא דין קדוש השם אף בצנעא, וכשמאנסין להנאת עצמן ולא להעביר על דת ליכא בזה משום קדוש השם דלכן הקשה דא"כ גם כשהתאוה ליהנות מהערוה יהיה מותר להתרפא כמו שמותר לאכול נבלה וביו"כ כשמתאוה כשהוא פ"נ, אלמא דג' עבירות אלו שאף בצנעא ימות ונהרג הוא מצד חומר עבירות אלו ומטעם זה אין מתרפאין לכן יש לו גם ליהרג אף שהוא מאנסו להנאתו שאין בזה משום קדוש השם מצד חומר האיסור. אבל לענין מה שאמרו ימות ולא יתרפא אף רק בעמידתה לפניו ערומה שאינו איסור ממש גם הרמב"ן אפשר יחלק שהוא רק להתרפאות מתאוותו להעבירה אסור אף בזה ולא במאנסין אותו להסתכל שלא יתחייב ליהרג ע"ז שהרי הוא חלוק דמסתבר ולמה יפלוג הרמב"ן על סברא זו.

וטעם בעה"מ שאף לענין היתר דלהנאת עצמן מחלק דלהתרפאות מתאותו ליהנות ממנה שאני ואסור, נראה דכיון שבג' עבירות אלו יש ענין קדוש השם גם בצנעא ממילא מה שמתאוה ליהנות דוקא מאשה זו שהיא בעבירה דג"ע לו הוא חלול השם דמחוייב למות ולא לעבור, ול"ד לנתאוה לאכול הנבלה או ביו"כ שאף בפרהסיא מותר לו לאכול אף שבפרהסיא גם בכל עבירות יעבור ואל יהרג אלמא דהתאוה לאכול איסור אין בזה ענין חלול השם, הוא משום דהתאוה לאכול הנבלה אינו משום דהיא נבלה אלא משום דהיה בשר שהריחה ואם היה הבשר כשר היה ג"כ מתאוה לו בזה שהריחה וכ"ש ביו"כ שליכא היתר כלל ואם היה בחול היה נמי מתאוה לאכול ונמצא שלא היתה תאותו לעבור איסורין לכן אף בפרהסיא הוא ככל חולה שנדחו כל האיסורין מפני פ"נ, אבל במה שמתאוה לאשה זו דוקא שהיא ערוה עליו והיה אסור לו להתאות לה הוא תאוה לעבור איסור וכ"ש למה שמשמע בגמ' שיש לתלות שרק מחמת שהוא איסור ומים גנובים נתאוה כ"כ עד לחלות למות מזה הוי זה גופיה חלול השם שאף בצנעא הוא בג"ע בדין חיוב קדוש השם למות ולא לעבור. והרמב"ן לא ניחא לו לחלק כיון דאפשר גם בג"ע שנזדמן שנתאוה לאשה זו לא מצד האיסור כמו באכילה.

עכ"פ ממה שאסור להתרפאות ליכא ראייה שגם יהרג באנסו אותו להסתכל בערומה. וגם לבד זה הא כשאינו מתכוין ליהנות מההסתכלות גם האיסור קיל טובא שהא בלא דרך תאוה אף בנגיעה וחבוק ונשוק ליכא הלאו ואינו לוקה כמפורש בש"ך סימן קנ"ז ס"ק י"א ומשמע לו כן גם מן הרמב"ם כ"ש שבהסתכלות שלא בדרך תאוה שהוקלש האיסור וממילא אף כשיעשה מזה קצת תאוה ודאי קיל ממסתכל לכוונה ליהנות ממנה כהא דרוצה להתרפאות בזה שימלא תאותו בהסתכלותו וא"כ אין למילף מזה שאסור להתרפאות בהסתכלות לכוונת הנאה ממנה שיהיה מחוייב ליהרג כשמסתכל שלא לכוונת הנאה אף שיוגרם מזה קצת הנאה שהוא איסור קלוש.

ועוד שהסתכלות שיהיה שייך לאיסור ג"ע הוא רק כעובדא דהתם שהאשה באה או שהובאה לזה שיסתכל בערמומיתה אבל מה שהוא הולך למקום שנשים נמצאות מגולות בבשרן אין זה שייך לג"ע אלא שהוא איסור אחר דמביא לידי הרהור ועובר על ונשמרת מכל דבר שהוא איסור הרהור שיש לחוש שיבא מזה להוצאת זרע לבטלה וגם לפעמים בא תיכף להוצאת זרע. והטעם דבקרא שילפינן משם איסור לשאר דברים לבד ביאה להרמב"ם שהוא מדאורייתא נאמר לא תקרבו שהוא לאו על נגיעה דרך תאוה בקירוב בשר כדכתב הרמב"ם בר"פ כ"א מאי"ב כל הבא על העריות דרך אברים או שחבק ונשק דרך תאוה ונהנה בקירוב בשר ה"ז לוקה אבל הסתכלות ליכא בלאו זה אלא הוא איסור אחר דנקט הרמב"ם בה"ב וליכא ע"ז מלקות אלא מכת מרדות, ואף שלא הזכיר טעם האיסור בכאן הזכיר זה שם בהכ"א באיסור להסתכל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה ובאיסור להסתכל בבגדי צמר של אשה שהוא מכירה שהוא שלא יבא לידי הרהור, והוא כדכתבתי שאיסור הסתכלות אף כשהיא מגולה ממקום שדרך לכסותן כמו בעומדות על הכביסה הוא משום שלא יבא לידי הרהור, וא"כ אין בזה שייכות לאיסורים דג"ע. אך אפשר אולי לומר שהאיסור דה"ב הוא ג"כ איסור קריבה אבל בלא נגיעה הוא רק מדרבנן, ועיין בהגמ"י אות א' שהביא מאדר"נ שדריש מלא תקרב גם שלא ידבר עמה דברים בטלים והוא אסמכתא אבל כיון שסמיך להא דלא תקרב אלמא דהוא מדרבנן מאיסורי קריבה ואם כן גם הסתכלות הוא מאיסורי קריבה מדרבנן אף שאינו נוגע בה כמו הדבור, אבל איסור זה הוא רק בכוונה ליהנות מזה ולכן כתב אפילו באצבע קטנה

שהוא ממקום שהדרך להיות מגולה דכיון שנתכוין ליהנות אין לחלק בין מקום שצריך להיות מגולה למקום שדרכן לכסות. ובהכ"א איירי בלא כוונה ליהנות מ"מ אסור להסתכל במקום שדרכן להיות מכוסה אף שאין בזה ענין קריבה מחשש שלא יבא לידי הרהור, וכן אסור להסתכל בבגדי צבעונין אין שייך קריבה רק שאסור מצד הרהור. ואיכא לפ"ז בהסתכלות במקומות שדרכן לכסות בכוונה ליהנות ב' איסורין אחד מצד קריבות ואחד מצד הרהור, ובמקומות שדרכן לגלות במכוין ליהנות רק איסור קריבה, ובלא כוונה ליהנות יהיה אסור רק במקום שדרכן לכסות ורק מצד חשש הרהור. וכן משמע לכאורה מהרמב"ם. אבל הא בע"ז דף כ' דריש מונשמרת מכל דבר רע הא דאסור להסתכל בנשים שהוא איסור מצד הרהור, ואם הוא כפשטות הלשון שאף במקומות המגולין איירי ונוקים בכוונה ליהנות דרק בזה אסרי הרמב"ם וש"ע והא דמקשה על רשב"ג ולא תירץ שרשב"ג לא נתכוין ליהנות הוא משום דכיון שהתפעל רשב"ג מיופיה עד שאמר עליה מה רבו מעשיך ה' נחשב זה הנאה כדכתבתי בספרי אגרות משה סימן מ' באו"ח עיין שם, הרי להרמב"ם למה שמשמע הוא מצד איסור קריבה ולא מצד איסור ונשמרת, ואם נוקים שאיירי הברייתא במקומות שדרכן לכסות ובלא כוונה ליהנות שאסור רק משום הרהור יקשה מה הוקשה לו על רשב"ג יתיר דהיה במקומות שדרכן להיות מגולות ואף שנימא שנחשב בהא דרשב"ג כנהנה כדכתבתי לא הי"ל להקשות מברייתא זו דהאיסור הוא משום הרהור שהוא רק במקומות שדרכן לכסות ולכן צריך לומר דבכל הסתכלות ליכא איסור קריבה אלא איסור ונשמרת מצד איסור הרהור, בין במכוין ליהנות שאסור אף במקומות המגולין, בין במקומות שדרכן לכסות שאסור בכל אופן אף בלא מתכוין ליהנות, דאיסור קריבה הוא רק בנגיעה. ומה שחלקן הרמב"ם בשתי הלכות הוא משום דיש חלוק ביניהם לענין מכת מרדות שסובר הרמב"ם שהוא רק בנתכוין ליהנות שדין זה נקט בה"ב והוא אף במקומות הגלויים ובהכ"א נקט הדין שאסור להסתכל בשעה שהן עומדות על הכביסה שהוא במקומות שדרכן לכסות שאיירי בלא מתכוין ליהנות, דבמתכוין הא אסור אפילו במקומות המגולין, ובדין זה ליכא מכת מרדות. ואף שאיסור דתרווייהו הוא משום ונשמרת שלא יבא לידי הרהור, מ"מ יש חלוק ביניהם לענין מכת מרדות משום דלא מצוי כ"כ שיבוא לידי הרהור בלא מתכוין ליהנות לכן סובר הרמב"ם מסברא דאין באיסור זה מכת מרדות, וכן לא כתב בה"כ באיסור הסתכלות בבהמה וחיה ועוף בשעה שמזדקקין זכר לנקבה שאיכא מכת מרדות משום דג"כ הוא שלא ליהנות לכן לא מצוי כ"כ שיבא לידי הרהור וליכא מכת מרדות. וגם נראה דהרמב"ם למד זה מגמ' דסנהדרין דף כ"ו בחשוד על העריות שא"ר ששת ארבעין בכתפיה שרש"י ותוס' פירשו שאיירי בחשוד לעבור איסור זנות ממש אבל לא היתה התראה או גם בלא עדים והמלקות הוא משום לא טובה השמועה, אבל הרמב"ם לא נראה לו פירוש זה דסובר דלכו"ע פסול כשבא על הערוה כדסברי כן ברא"ש ובעה"מ, וגם לא יפרש שהוא בעבר על חבוק ונשוק כדמפרש לדידיה הכ"מ דהא מאותו הטעם עצמו דלא ניחא לפרש בבא על הערוה משום דאין לחלק בהעבירות שפוסלין בין עריות דיצרו תוקפו לשאר עבירות כדכתב הרא"ש דדוחק הוא לחלק ובבעה"מ כתב דבבועל את הערוה אפי' ר"נ מודה דהא רע לשמים ורע לבריות הוא, וברור שאין כוונתו רע לבריות כפשוטו שהרי פוסל אף בבא על הערוה מרצונה הטוב אלא כוונתו דיש לזה דין רע לבריות דהוא עד דחמס כדמצינו באוכל נבלות לתיאבון שאף לרבא פסול כדפרש"י בדף כ"ז דכיון דמשום ממון קעביד דהא שכיחא בזול טפי מדהיתרא הו"ל כרשע דחמס, וה"ה כשגם הנבלה ביוקר אבל לא היה שם בקרוב בשר כשר דהא לא מחלק לרבא לומר שמכשיר אף באוכל נבלות לתיאבון אם הוא תיאבון אחר שלא בשביל

הזול דממון אלא משמע דכל תאוה דינו כעובר בשביל תאות הממון שהרי בשביל תאוה חזין שחשוד לעבור עבירה ולכן חשוד נמי לתאות ממון למישקל שוחדא ואסהודי שיקרא. וא"כ גם בעובר בשביל תאות זנות נמי הוא כרשע דחמס והוי ממילא דינו כרע לבריות אף שבעל ברצונה כיון דחזינן דעובר בשביל תאוה על איסורין וזהו כוונת בעה"מ ברע לבריות שכתב ולא נראה לו לחלק בסברא בעלמא דיצרו תוקפו יותר בעריות להכשיר בפסול דאורייתא, ואם כן להרמב"ם שגם חבוק ונשוק הוא לאו שלוקין עליה מדאורייתא שזהו הרשע שפסלה תורה לעדות כמפורש ברמב"ם פ"י מעדות ה"ב, נמי אין לחלק מצד יצרו תוקפו משאר עבירות כיון שעכ"פ נקרא רשע בתורה ככל מחוייבי מלקות שגם עליו נאמר והיה אם בן הכות הרשע, ולכן פ' הכ"מ להרמב"ם צע"ג שאין מקום לחלק להרמב"ם בין בא על הערוה לחבוק ונשוק לענין עדות. ולכן מפרש הרמב"ם ארבעין בכתפיה שהוא מכת מרדות כדפירשו הם אבל לא מצד לא טובה השמועה שבשביל זה לא מסתבר לו שיפסל לעדות אף לר' ששת וכ"ש שלא היה מקשה על ר"נ מזה כיון שאפשר לא עשה כלום אף שרגיל וגס בהם אלא שאירי בראינו דברים האלו שחושב הרמב"ם שהוא מסתכל בנשים בכוונה ליהנות מזה והוא קורץ בידי ורומז בעיניו להן להנאתו שע"ז איכא מכת מרדות על דבר שעשה ממש ולכן סובר ר' ששת שנפסל מדרבנן לעדות כעל כל איסור מדרבנן שחייבין מכת מרדות שנפסלין מדרבנן כדאי' ברמב"ם שם ה"ג, ור"נ מחלק בפסול דרבנן מצד הסברא דיצרו תוקפו דבפסול דרבנן שייך לסמוך על סברא זו וכיון שהמכת מרדות מצינו רק בחשוד על העריות ששייך רק בנתכין ליהנות מהעריות בדברים שעשה אמרינן דהוא דוקא, ולא כשהי' בלא מתכין ליהנות כהא דמסתכל בשעה שעומדות על הכביסה ומסתכל בבגדי צמר שאירי בהכ"א, אף שהוא ג"כ אסור מטעם אותו האיסור עצמו, סובר הרמב"ם שליכא בזה מכת מרדות ואף לר' ששת יהיה כשר לעדות.

ע"כ איסור הסתכלות הוא מצד ונשמרת שלא יבוא לידי הרהור אף במקומות שדרכן לכסות וכן משמע מש"ע אה"ע סימן כ"א שכתב שני הדינים שבשתי ההלכות בדין אחד בסעיף א'. וכיון שהוא דין הרהור מקרא דונשמרת אינם בכלל דין ג"ע שיהיה בהם דין יהרג ואל יעבור, דאף בשביל הוצאת זרע ממש לא מצינו דיהיה בדין יהרג ולא יעבור ובפירוש איתא בסדור ריעב"ץ בחלק מלון מדור ד' סעיף י"ב דאם א"א לו להחזיק הזרע אם לא יכניס עצמו בסכנה אינו מחוייב ולא רשאי להמית עצמו בשביל כך, ואף מה שמסיק אכן העושה במזיד ודאי צריך למסור עצמו על כך ועליו א"ר טרפון בנדה דף י"ג מוטב תבקע כרסו, אין לפרש כפשוטו שצריך למסור נפשו דמ"ש משבת וכל האיסורין שאף אם במזיד הביא עצמו שיהיה בסכנה בלא חלול שבת ועבירת שאר איסורין מחללין עליו שבת ועובר האיסורין ואין חלוק לדינא אם באונס בא לזה או במזיד שעכ"פ כיון שעתה הוא מסוכן יש לו דין היתר דפ"נ אף שודאי יענש ע"ז בד"ש על שהביא עצמו לזה, וכן הוא גם בהוצאת זרע דכיון שהוא ככל עבירות שיעבור ואל יהרג הוא גם לענין הביא עצמו במזיד להוצאת זרע שאינו רשאי להמית עצמו אף שיענש בד"ש ור"ט שאמר תבקע כרסו פשוט שאינו במקום סכנה אלא שיסבול מזה יסורין עד שיתרפא, ואף זה משמע שאין הלכה כמותו שלא הביא והוה הרמב"ם והש"ע ומותר להוציא הקוץ אף שלא במקום סכנה ואף בגרם לזה. (וכוונת הריעב"ץ הוא שצריך למסור עצמו בהשתדלות גדולה על כך ואף שהוא דוחק מוכרחין לפרש כך ולכן לא כתב להמית עצמו כדכתב תחלה ולא לשון למסור נפשו אלא כתב למסור עצמו שהוא רק להשתדלות גדולה על זה). וכיון שנתבאר שאף להוצאת זרע ממש

ליכא דין יהרג ואל יעבור כ"ש לאיסור הרהור מונשמרת שהוא כדי שלא יבוא להוצאת זרע שליכא דין דיהרג ואל יעבור. וממילא למה שנתבאר שאף בהביא עצמו במזיד לידי זה שיוציא לבטלה ליכא דין דיהרג יקשה לכאורה עובדא דהעלה לבו טינא שאסרו לעמוד לפניו ערומה והוא בא"א מדינא כדיוק בעה"מ, דאף שהוא להתרפאות ממה שנחלה מתאווה היה להו להתיר כיון שאין לזה דין ג"ע אלא שהוא כשאר איסורין כמו שלא הי"ל ליהרג במאנסין אותו כקושית הרמב"ן על בעה"מ לשיטתו ולמה שנתבאר דאין לזה דין ג"ע יקשה אף להרמב"ן ואין שייך חלוק להתרפאות מליהרג שכתב הר"ן והב"ח. ולכן צ"ל דלהביא אצלו האשה ערומה שיסתכל בערמומיתה הוא שייך לג"ע, אף שלא יעשה יותר מהסתכלות דהרי כן עושין מגלי עריות להכנת מעשה הזנות שלהם והוא ג"כ מדברים המעמיקים בזמה ואפשר שבאופן כזה שהוא מעשה הכנה משניהם למעשה הזנות אף שהחליטו שלא יעשו מעשה הזנות ממש אלא רק מעשה הכנה דהסתכלות להגדיל תאותם ולא יותר יהיה אף בהסתכלות הלאו דלא תקרבו אף בלא נגיעה כיון שאין לך דבר מביא לידי גילוי ערוה יותר מזה, ויותר מסתבר שעכ"פ בלא נגיעה אינו בלשון לא תקרבו שבקרא, אבל עכ"פ מעשה זמה ודאי הוי שזהו ההכנה שלהם והוי זה מאביזריהו, ולכן ודאי שאין שייך לומר שלעשות הכנה לעבירה הוא מעשה המותר מדאורייתא דיש רק לומר שעדיין לא עברו על האיסור אבל לא שעשו מעשה היתר, וברור דכשיעשה האיסור יענש בד"ש גם על ההכנות שעשה לזה אף כשלא יאסרו רבנן כמו שיש שכר גם על ההכנות לקיום מצוה אך כשלא יעשה האיסור מאיזה מניעה אף שלא מצד תשובה אולי לא יענש דיהיה רק כמו מחשבה רעה שלא נחשבה כמעשה כדאיתא בספ"ק דקידושין ולכן יש להחשיב הכנות למעשה עבירה שעושה מעשה עבירה מדאורייתא אף שעדיין לא עבר בלאו ממש, לכן אמרו חכמים שאסור לו להתרפאות מזה כמו מן העבירה עצמה. ואם היה שייך במאנסין אותו ג"כ שיהיה ההסתכלות מעשה הכנה לזנות היה מחוייב גם ליהרג אבל מסתבר שבמאנסין אותו אין זה הכנה ממילא לזנות שדבר כזה תלוי בלב וכיון שהוא באונס הריגה אין זה הכנה כלל אבל בהעלה לבו טינא שמתאוה לזנות אבל יתרפא גם בהכנות ע"י ההסתכלות זה ודאי הויא הכנה להעבירה שלכן אסרו לו. ורק לבעה"מ הקשה הרמב"ן שפיר דגם הזנות עצמה הי"ל להתיר כיון שהוא להנאת עצמן וכ"ש שהי"ל להתיר עמידתה ערומה וע"ז תירץ הר"ן והב"ח שפיר שיש חלוק בין להתיר להתרפאות מליהרג וכדבארתי מחלוקתם.

וא"כ הוא רק להביא אצלו האשה ערומה שזה הויא הכנה לזנות אבל מה שהוא הולך למקום שיושבות מגולות בשרן שהנשים לא בשביל מחשבת זמה יושבות שם כן וגם לא משימין כלל לב למה שהוא בא שם אין שייך כלל לג"ע, שאין זה מהכנות זמה כלל ועובר רק באיסור הרהור בנשים מקרא דונשמרת אף בנתכוין ליהנות, וכ"ש בלא נתכוין ליהנות שהוא רק באיסור דונשמרת שאין בזה דין דיהרג ואל יעבור.

ולמה שבארתי יש מקום לתרץ דברי הר"ן ע"ז דף כ"ח שכתב על תעמוד ערומה ותספר עמו מאחורי הגדר שדברים אלו אינן ג"ע ממש אלא שעובר בהן בלא תקרבו לגלות ערוה שהוא לאו דג"ע וכתב הש"ך /ו"ד/ בסימן קנ"ז סק"י שהר"ן סובר כהרמב"ם שעל קריבה איכא לאו ומלקות מה"ת ולא כרמב"ן, שתמוה מאד הא ליכא לאו ומלקות אף על הסתכלות בערומה וכ"ש על לספר עמה שליכא לאו, ועיין בגליון מהרש"א שהקשה זה וכתב קשה אטו דבור דאורייתא הוא ונשאר בקושיא, ומה שלא הקשה מתעמוד ערומה אולי משום דעכ"פ אסור מדאורייתא מקרא

דונשמרת ואף שבארתי שבשביל איסור זה ליכא דין דיהרג ולא יעבור משום שאינו לאו דג"ע אולי נחית למה שכתבתי שהסתכלות באופן שהאשה באה אצלו לשם זה נחשב מג"ע, ואולי סובר כהר"י שהביא הב"ש סימן כ"א סק"ב דלהביט ביופיה הוא איסור מדאורייתא מקרא דלא תתורו ויסבור שזה ג"כ נחשב מג"ע ולכן הקשה מדבור שודאי אין בזה איסור דאורייתא אבל ודאי שקשה גם מתעמוד ערומה שהרי מפורש בר"ן שהוא מלא תקרבו וזה ליכא. ולכן אפשר שהר"ן סובר שהסתכלות כזה שהוא מעשה הכנה משניהם למעשה זנות אף שהחליטו שלא יעשו מעשה הזנות ממש יש בזה לאו דלא תקרבו כהאפשר שכתבתי, וא"כ סובר יותר דאף דבור כזה עם המתאוה לה לזנות עמה הוא קריבה והכנה למעשה זנות משום שגם דבור של אהבה וחבה הם מדברים המכונים למעשה הזנות, דהא מסתבר שתספר עמו מאחורי הגדר הם בדברים כאלו שדברים בעלמא לא שייך שיתרפא ואף אם יתרפא לא מסתבר שיאמרו שימות ולא ידבר דברים בעלמא דמ"ש מעמידה לפניו כשהיא לבושה שמשמע שהיו מתירין לו מטעם דכיון שבזה ליכא אלא האיסור מצד כוונתו ליהנות, דהכנה לזנות ליכא בזה, הוא רק איסור דהרהור מונשמרת שאינו מחוייב למות כמו בשביל שאר איסורין וא"כ גם לדבר דברים בעלמא לא יגרע אלא שאירי לדבר עמו דברי אהבה וחבה שהם גם הכנה לזנות כשמתכוונים לזה כהא שמתרפא מזה לכן סובר הר"ן דיש בזה משום לא תקרבו באופן ההוא דוקא. אבל אף אם לא נימא כהר"ן דיהיה בזה הלאו דלא תקרבו שפיר אמרו דאסור להתרפאות בהן אף שלאיסורי דרבנן נימא דאין לו למות כדבארתי הטעם לעיל.

והנה על הסתכלות בלא מתכוין ליהנות אף שיבא מזה לידי הרהור והנאה יש ראיות מפורשות שנדחה מפני פ"נ דהא הגמ' בסוטה דף כ"א שהוא חסיד שוטה ומבלי עולם בטבעה איתתא בנהרא ואמר לאו אורח ארעא לאיסתכולי בה ולאצולה, וברור שאף אם ברי לו שיבא לידי הרהור מחוייב לאצולה וברור שאין חלוק בין אצולי נפשיה לאצולי אחרים, דבהג' דברים אסור לעבור אף בשביל אצולי אחרים, אלא ודאי שזה לא הוי מאיסורי ג"ע כיון שרק מדין הרהור הוא האיסור, ואף שמחוייב גם ליגע בה ולחבקה בידי אף שהנגיעה בגופה הוא מלאו דקריבה שהוא לאו דג"ע, נראה פשוט משום דעצם הנגיעה והחבוק אינו משום חבה והאיסור דחבוק ונשוק וכל נגיעה הוא רק כשעושה דרך תאוה, ואף שידע בנפשו שכשיגע בה ויחבקה בידי להוציאה מן הנהר יתכוין גם ליהנות ממנה, אין להחשיב איסור זה על מעשה הנגיעה והחבוק שעושה כיון שהמעשה ודאי אינו דרך תאוה כיון דאף מי שאין לו שום תאוה היה עושה זה והוי האיסור רק הנאה שבלב שיש לו מזה ממילא אין ע"ז איסור קריבה אלא איסור הרהור מקרא דונשמרת שזה נדחה מפני פ"נ.

וגדולה מזה מצינו בב"ב דף נ"ז שאמר ר"ח בר אבא על קרא דעוצם עיניו מראות ברע זה שאין מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה ומקשה ה"ד אי דאיכא דרכא אחריתא רשע הוא פרשב"ם ואף על פי שעוצם עיניו שלא הי"ל לקרב אלא להרחיק מן העבירה, אי דליכא דרכא אחריתא אנוס הוא פרשב"ם אנוס הוא אם מסתכל דרך הליכתו ואנוס רחמנא פטריה ולמה מזקיקו הכתוב להעצים עיניו עיין שם ולכאורה נהי דליכא דרכא אחריתא אינו אנוס דהרי אפשר לו שלא לילך כלל לשם ואף שצריך לילך לשם לפרנסתו ולעבודתו ולשאר צרכיו מה בכך הא אנוס ממון אינו אנוס לדחות איסורין. ולכן צריך לומר דכיון דהאיסור הוא רק משום חשש שיבוא לידי הרהור רשאי לסמוך על עצמו שסייח דעתו מהן ולא יהרהר מחמת שיתכל בהן כשיש לו צורך ללכת שם לצרכי פרנסתו

וכדומה ואינו מחוייב לחשוש ע"ז ביותר ולהפסיד ממונו ולמנוע משאר צרכיו, ורק כשאין לו צורך לעבור כאן כגון באיכא דרכא אחריתא וה"ה כשאין לו צורך לילך שם דהולך רק לטייל שאף בליכא דרכא אחריתא הוא אסור לסמוך על עצמו שיסיח דעתו דהא זהו האיסור ונשמרת שלא יסמוך על עצמו לומר שלא יהרהר אבל במקום צורך רשאי לסמוך שלא יהרהר. ומכיון שרשאי לילך ולא לחוש להרהור דבל"ז היה אסור לילך אף להעצים עיניו שיש עדיין לחוש להרהור א"כ אין לו להעצים עיניו דהרי אנוס הוא להסתכל דרך הליכתו ואנוס זה הא סגי שיפטריה רחמנא מאיסור לסמוך על עצמו דסובר דלענין הרהור אין חלוק בין עוצם עיניו ללא עוצם כיון שיודע שהן מגולות במקום המכוסה ובשביל זה עצם עיניו ומתרץ דאפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה כשאפשר לו מדרך חסידות כדפרשב"ם, והטעם אולי בשביל זה יהיה טרוד שלא להרהר וגם אולי הראיה ממש יגרום גם להסתכל ביותר. עכ"פ חזינן שאף בשביל הפסד ממון ושאר צרכים שצריך לעשות רשאי לילך למקום שמגלות השוק והזרועות שהם מקומות שדרכן לכסות אף שיהיה מוכרח להסתכל, ואף כשלא יוכל לעצום עיניו אף לבעלי נפש, וכשיכול לעצום עיניו מדינא אינו מחוייב כיון שהוא דבר קשה לפניו ורק ממדת חסידות יש לו למינס נפשו ולעצום עיניו.

והנה מדסתם בגמ' משמע יותר שאף שלא בטוח שלא יבוא להרהור נמי מותר לילך בליכא דרכא אחריתא לעשות צורך פרנסתו ושאר צרכיו, מטעם שאיסור הרהור אינו מצד עצמו אלא כדי שלא יבוא לידי טומאה בלילה שלא ברור הדבר שיבוא לידי טומאה אלא שיש לו לחוש לזה לכן לא מחוייב למנוע מצרכיו ולהפסיד פרנסתו בשביל הספק. אבל לא מסתבר להקל כ"כ דכיון שהקרא אסר להרהר מצד ספק זה הרי נמצא שהרהור הוא כבר איסור בעצם וממילא כיון שיודע שא"א לו בלא הרהור איך יהיה מותר לו לעבור על איסור שבתורה בשביל פרנסתו וצרכו בלא פ"נ, אך אולי כיון שבקרא נאמר הטעם דשמירה משום שיבוא מזה לדבר רע הוא כנאמר שאינו איסור ברור ולכן צ"ע לדינא במי שלא בטוח שלא יבא להרהר. אבל במי שסובר שיותר נוטה שלא יבוא בזה לידי הרהור מותר לילך לפרנסתו ולשאר צרכיו בליכא דרכא אחריתא במקום שיושבנות הנשים מגולות בשרן שדרכן לכסות. וכן אם צריך לרפואה להיות אצל הים נמי אם סובר שלא יבוא לידי הרהור מותר להיות שם אם אינו מוצא מקום ושעות שאין שם נשים ואם אינו בטוח צ"ע לדינא. וברחובות שבעוה"ר הולכות פרוצות הרבה שהוא דבר שא"א לאסור, צריך להשתדל בכל האפשר שלא להסתכל והעיקר להסיח דעתו מכל הרהור. ומסתבר שברחובות הוא דבר נקל להסיח דעתו משום שטרוד בהליכתו שלא יזק ולא יזיק אבל בכל אופן א"א לאסור דבר שאין יכולין לעמוד בה.

ובדבר שראית שיש מקילין אף מיראי ה' ליתן יד לאשה כשהיא מושיטה אולי סוברין דאין זה דרך חבה ותאווה אבל למעשה קשה לסמוך ע"ז. והנני ידידו מוקירו, משה פיינשטיין

תוספות מסכת סוטה דף יט עמוד א

וכהן מניח את ידו תחתיה - האי דאיצטריך תו למיתני וכהן מניח את ידו תחתיה ולא קתני בסתם ומכניס את ידו לאשמועינן דתנופה בכהן ירושלמי וכהן מניח את ידו תחתיה ואין הדבר כיעור מניח מפה ואינו חוצץ מביא כהן זקן

ואפילו תימא כהן ילד שאין יצר הרע מצויה לשעה תני ר' חייא סוטה גידמת שני כהנים מניפין על ידיה אבל בגמרא
דידן אמרינן בסוף פרק ארוסה (לקמן דף כז.) דגידמת לא היתה שותה וי"ל דפליגי אי בעינן קרא כדכתיב.

שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ב סימן יד

בענין הליכה בסאבוויי ובבאסעס בשעה שא"א ליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים מצד הדוחק י' מנ"א תש"כ. מע"כ
ידידי מו"ה יעקב שאטטען שליט"א.

בדבר הליכה בסאבוויי ובבאסעס בזמן שהולכים בני אדם לעבודתם שנמצאים שם אנשים ונשים דחופים זה בזה,
שקשה מליזהר מנגיעה ודחיפה בנשים אם מותר אז ללכת בשעות אלו שם. הנה מצד הנגיעה ודחיפה בנשים אז
ליכא שום איסור משום דאין זה דרך תאוה וחבה, וכל איסור נגיעה בעריות הוא אף להרמב"ם שסובר שהוא בלאו
דלא תקרבו דאורייתא דוקא דרך תאוה כמפורש בדבריו ריש פכ"א מא"ב, ומשמע שבלא דרך תאוה ליכא אף
איסור מדרבנן שלא הזכיר זה, ומפורש כן בש"ך יו"ד סימן קנ"ז סק"י שהרי כתב הש"ך ראה ממה שמצינו
שהאמוראים היו מחבקים ומנשקים לבנותיהם ואחיותיהם. ומש"כ הש"ך יו"ד/בסימן קצ"ה סק"כ במשמוש הדפק
באשתו נדה שכיון דאינו דרך חיבת ביאה שליכא איסור דאורייתא אף להרמב"ם מותר לבעלה רק במקום סכנה
ובליכא סכנה אסור לבעלה למשמש הדפק כשהיא נדה אינו מצד איסור קריבה דאיכא בכל העריות אלא מצד דיני
התרחקות בין הבעל לאשתו בימי נדותה שאסרו מדרבנן. ומוכרח זה שם גופיה דהרי כתב שם שהמנהג פשוט
שרופאים ישראלים ממשמשים הדפק של אשה אפילו אשת איש או נכרית, ואם היה איסור קריבה אף בלא דרך
תאוה אף רק מדרבנן היה אסור להם שלא במקום סכנה, ואף שמצינו דברים שאסרו רבנן והתירו במקום חולי
אף בלא סכנה כהא /כתובות דף ס' דר' מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת משום דיונק מפרק כלאחר יד הוא
שאסור רק מדרבנן ובמקום צערא לא גזרו רבנן ואיירי בליכא סכנה כמפורש שם בתוס' עיין שם, וכן מותר אף
חולה שאין בו סכנה לאכול בט' באב משום שבמקום חולי לא גזרו רבנן כדאיתא בש"ע /או"ח/ סימן תקנ"ד סעיף
ו' וכתב הט"ז דהוא אף שברור שאין בו סכנה, ועיין בהגר"א סק"ט שהסכים לזה והביא ראה ממה שהתירו נעילת
הסנדל וסיכה ביו"כ לחולה שאין בו סכנה, מ"מ לא כל איסור דרבנן שוין ויש שאסרו אף לחולה כשליכא סכנה. עיין
בר"ן ע"ז דף כ"ז באיסורי אכילה מדרבנן כחמץ שעבר עליו הפסח וכלאי הכרם בחו"ל וגבינה של עכו"ם וסתם
ינם וכדומה שאסרו בליכא סכנה, ובשולי עכו"ם התירו לחולה אף שליכא סכנה, והר"ן עצמו מסתפק שמא גם
ליהנות באה"נ של דבריהם אסרו בלא סכנה ומי"א הביא דמתרפאין בהנאה אף כדרך הנאתן מאה"נ דרבנן, ופסק
כן הרמ"א יו"ד/בסימן קנ"ה סעיף ג' דלרפאות בהנאה מאה"נ דרבנן מותר ולאכול ולשתות אסור עיין שם ולכן
כ"ש שלא היו מתירין איסור דרבנן דקריבה לעריות בשביל להתרפאות בחולה שאין בה סכנה שאיסורי ערוה חמור
מאיסורי אכילה לענין רפואה ולכן צריך לומר שבלא דרך תאוה לא אסרו כלל דלא נחשב זה קריבה לגילוי ערוה
כלל משום שהנגיעה שלא לתאוה וחבה לא יביא כלל לגילוי ערוה והאיסור נאמר לא תקרבו לגלות ערוה שפירושו
כתב הרמב"ם כלומר לא תקרבו לדברים המביאין לידי גילוי ערוה ולא ראו צורך לאסור זה כלל אף מדרבנן.

וכל שכן בשבת ויום טוב שמתאספין לדבר, יותר טוב שלא תתפללי כלל.

ותשמרי שלא תלכי לבית הקברות כלל וכלל [ששם מתדבקין הקליפות מאוד, וכל שכן בנשים], וכל הצרות והעונות באים מזה.

שלא תלכי לבית הקברות כלל וכלל - יעו"י בעליות אליהו (אות צו) דהביא מעשה מהגר"א בענין הנ"ל וז"ל "שמעתי מפי הרב המאוה"ג זקן ונשוא פנים החכם מ' דוב בער מ"ץ דווילנא אחד המיוחד מבית מדרשו של הגאון נ"ע אשר סיפר לו הגאון מ' דוב בער ז"ל אחי הגאון החסיד נ"ע אשר פעם אחת הלך בצוותא עם הגאון נ"ע על קבר אמם ביום היא"צ, ויאמר הגאון החסיד

לאחיו הגאון מ' דוב בער הנ"ל הראית אחי כי אמנו שמחה מאוד לראותינו בעודינו על קברה, ויתבהל אחיו הנ"ל, וכאשר עברו ימים אחדים אמר הגאון לאחיו הנ"ל מתנחם אנכי וצר לי מאד אשר הייתי על הבית עלמין ועל קבר אמנו, ויאמר לו אחיו הלא אמרת לי אז כי ראית את אמנו בשמחה מאוד, והיה לה נחת מזה, וישב לו כן הדבר, לאמנו היתה שמחה, ולי נשאר צער ויגון ומתנחם אנכי, ומאז לא בא עוד הגאון על הב"ע כל ימיו" עכ"ל.

ספר הישר

פרשת וישב

בדרך הזאת. הם לא ידעו כי בעבור יוסף קרה להם הדבר הזה. וילכו האנשים בדרך ויעברו בדרך אפרת אשר עם קבורת החל. ויגיע יוסף עד קבר אמו וימהר וירץ יוסף אל קבר אמו ויפול על הקבר ויבכה. ויצעק יוסף על קבר אמו ויאמר אמי אמי יולדתני עורי וקומי וראי נא את בנך איך נמכר לעבד ואין מרחם. קומי וראי בנך והביטי אליו וראה את דמעות עיני הנחלות על לחיי. אמי אמי עורי והקיצו קומי וראי את בנך ובכי עמי על צרתו וראי את לב אחי האכזרי. עורי אמי עורי והקיצו משנתך עמדי וערכי מלחמותיך נגד אחי איכה שלחו אותי מכתנתי וימכרו אותי לעבד זה פעמים ויפרידו אותי מאבי ואין מרחם. עורי וערכי את טענותיך נגדם לפני האלהים וראי את מי יצו"ק אלהים במשפט ואת מי ירשיע. קומי אמי קומי והקיצו משנתך וראי את אבי איכה נפשו ולבו עלי ביום הזה עמדי ונחמהו ודברי על לבי. ויוסף עוד לדבר כדברים האלה ויצעק ויבך יוסף בכי גדול על קבר אמו ויכל לדבר וידום כאבן על הקבר

ממר לבו. וישמע יוסף את קול מדבר אליו מתחת הארץ ויענהו בלב מר ובקול בכי ותחנה כדברים האלה. בני בני יוסף בני שמעתי את קול בכייתך ואת קול צעקתך ראיתי את דמעותיך. ידעתי את צרתך בני ויצר לי עליך ותוסף לי יגון רב על יגוני. ועתה בני יוסף בני חכה אל ה' והתחולל לו ואל תירא כי ה' עמך הוא יציל אותך מכל צרה. קום בני לך מצרימה עם אדוניך ואל תירא כי האלהים עמך בני ותוסף לדבר אל יוסף כדברים האלה ותידום. וישמע יוסף את הדבר הזה ויתמה מאד מזה ויוסף עוד לבכות. ויראו אותו אחרי כן אחד

רש"י בראשית פרשת ויחי פרק מח פסוק ז

ואקברה שם - ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ, וידעתי שיש בלבך עלי תרעומת, אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבזראדן, והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר (ירמיה לא יד) קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה וגו', והקב"ה משיבה (ירמיה לא טו) יש שכר לפעולתך נאם ה' ושובו בנים לגבולם.

מסורת הש"ס
עם הוספות

6) יחל (ב) יחל (ג) כחוטת קרב. (ד) תמורה יד: ע"ש. (ה) תמורת פה.

שלא אמרן כאשר הס: יהושע לא הולך לילך שכר פקש עליו משה רחמים: ודיינו דכתיב ועברי כלב וגו'. והבולאמי אל הארץ אשר נא שמה והוא חבון כדכתיב (יהושע יד) וימן את חבון לכלב ש"מ כלב הוא לאלול למציון: מיומן, נצור שנהס כמו שיד הימן משונה מן השמאל: שעושה את הארץ בשחיתות. שמקום רגליו מעמיק בארץ מרוב כובדו ויכר שם כגומל

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

לד:

עין משפט
נר מצוה

כה א מ"י פ"ז מהל' חסויה מונח ה"ל ב סתם עסק ש"ס:

הקב"ה. ויעלו בנגב ויבאו עד חבון ויבאו מבני ליה אמר רבא מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשתחט על קברי אבות אמר להן אבותי בקשו עלי רחמים שאנצלו מעצת מרגלים יהושע כבר בקש משה עליו רחמים שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע יה וישעך מעצת מרגלים ודיינו דכתיב ויעברי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וגו'. ושם אחימן ששי וחלמי וגו'

ונעלו האנשים ולא חזר לאיתנו עד שעברו כולן א"כ"כ אותם נ' אמה של ירדן ושהות זה שעברו היו המים נגדסין ועולין יותר על י"ב מיל וי"ל אחר גודש שהיה מיותר על י"ב מיל לא הגיע לכלל גובה מיל ולהכי לא תשיב ליה: כזה אחר זה עברו. תימה א"כ אמה תלי ליה ר' אלעזר בקלות המים והלא אינו תליה אלא בעיבוד העברתם וי"ל דתרתמי פליגי

ושיעור קלות אדם שזה: אבותי בקשו עלי רחמים. וא"ת והלאמר צפרק מי שמתו (פסוק דף יח). דמיתו לא ידעין מידי ומשמע צמקא⁹ ואפילו אשת העולם יש לומר דעל ידי תפלה שזה מתפלל מודיעין להן שכן נתפלל והכי אמר צפרק שני דתענית (דף טו). למה יולאין לבית הקברות כדי שיבקשו עליהם מתים רחמים וכן צפרק דמקדשים צעודא דרבי מנא לאשתתא אמערתא דלטה: ואמר רב אייבא ואיתמא רבה בר בר חנין שהלך להביא כבשים מחברון.

עין משפט
נר מצוה

יד א מ"י פ"ד מהל' חסויה מונח ה"ל ב סתם עסק ש"ס:

סדר תעניות כיצד פרק שני תענית

יוצאין לבית הקברות. מלאך נוהגין בכל מקום לילך לבית הקברות נט' בלז שיהי ט"ב היו תענית לצור¹⁰ כמו שהיו עושין מפני הגשמים: רד שיצאה ממנו הוראה לישראל. י"מ דזה יושלם שנקרא על שם אברהם שקראוהו ה' יראה (בראשית כג) והעיר היה נקרא

למה יוצאין לבית הקברות פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר ר' הרי אנו חשובין לפניך כמתים וחד אמר כדו שיבקשו עלינו מתים רחמים מאי בנייהו איכא בנייהו קברי עכ"ם מאי ה' הר המוריה פליגי בה ר' לוי בר חמא ור' חנינא חד אמר הר שיצא ממנו הוראה לישראל וחד אמר הר שיצא ממנו מורא לעובדי כוכבים: הזקן

בשנינו. ודו: וליטה סתמין. חוגרות¹¹ שקין תניין פרושלמי¹² שהיו חוגרות¹³ שקין ויולאין לבית הקברות ותוקעין בקרנות ובעי ליה מיעיאל שקין למה ודית הקברות למה ותקיעת שופר למה: סתם לא גרסינן אלא איכא מנייהו עכ"ם. קברי עכ"ם. צמקוס שאין קברי ישראל לבקש רחמים אפי על עמקן ליכא כל שקן עלינו: מאי

גליין הש"ס
נפרא כרי שיבקשו עלינו רחמים. עין סוטה דף ע"ג סוף ד"ה אטתי:

סדר תעניות אלו פרק שלישי תענית

בג:

מפני שהיה מחביא עצמו בבית הכסא. אמר ליה רבי זריקא לרב ספרא תא חוי [מה] בין תקיפי דארעא דישראל לחסדי דבבל חסדי דבבל רב הונא ורב חסדא כי הוה מצטרך עלמא לכמיטרא אמרי נכניף (י) הדדי וניבעי רחמי אפשר דמירצי הקדוש ברוך הוא דיתיי' מיטרא תקיפי דארעא דישראל כגון ר' יונה אבוה דרבי מני כי הוה מצטרך עלמא למיטרא הוה עייל לביתיה ואמר להו' הבו לי גואלקי ואיזיל ואייתי לי בוזא עיבורא כי הוה נפיק לברא איזיל וקאי בדוכתא עמיקתא דכתיב ממועמקים קראתיך ה' וקאי בדוכתא צניעא (י) ומכסי בשקא ובעי רחמי ואתי מיטרא כי הוה אתי לביתיה אמרי ליה אייתי (ii) כר עיבורא אמר להו אמינא הואיל ואתא מיטרא השתא רווח עלמא ותו רבי מני ברבי הו קא מצערי ליה דבי נשיאה אישתתח על קברא דאבוה אמר ליה אבא אבא הני מצערו לי יומא חד הו קא חלפי התם אינקוט כרעא דסומוותיהו עד דקבילו עלייהו דלא קא מצערו ליה ותו רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אישיב אמר ליה עתירי דבי חמי קא מצערו לי אמר ליענו ואיענו אמר קא דחקו לי אמר ליעתרו ואיעתרו אמר לא מיקבלי עלי אינשו ביתי א"ל מה שמה חנה תתייפי חנה ונתייפת אמר ליה קא מנגרדא עלי א"ל אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה לשחרוריתה הנהו תרי

מנייהו לא אתי מיטרא: תקיפי דארץ ישראל רבי יונה. וקא חזין דמתמתיה (i) אתי מיטרא: גואלקא. טקא"ל בע"ז: ואייתי בוזא עיבורא. דגן משוס כפול (ii) שאפילו לגבי דימו לא היה מודיע: אייתי לן סר מניבורא. דבעית למיזן: רווחא עלמא. ליהויו שונע והכי לא זגני בויקרא דהשתא: הו קא חלפי. דבי נשיאה: התם. עליה מערתא דרבי יונה: אינקוט. מנבכו צקרקע שעל גבי מערה ולא היו יכולין לזון מנקוטין (iii): עתירי דבי חמי.

פה: השוכר את הפועלים פרק שביעי בבא מציעא

מסורת הש"ס
עם הוספות

(א) כמות קב: (ב) ע"י פירוש פוסקים. (ג) ד"ה טכא וכו' דלפניו של ר"י סי' על שם יוסף. (ד) נע"י חוס' לקמן פו. ד"ה וחסין. (ה) [ע"י חוס' לקמן פו. ד"ה אוקמינה]. (ו) חענית כד. סי'. (ז) שמות כ טו. (ח) ע"י רש"י לעיל עג. ד"ה גוהרקא.

ובערוין. מרגוס דלפידין: דמצפרא הוו שפירין עיניה. נצקר ראייתו את עיניו יפות ולערב ראייתו דומות כאלו נשרפו בלור: אמרי ליה. אמרתי לו: דאמרי. אמרתי לאלהו: גוהרקא. קמדרא: בוטיטי. ילוטות אשטנעליו"ש בלע"ו: מתני' דמר כמתנינא. חוספתא של אדוני שסירה לששה קדרים אני שונה ממיד דר' חייא סדרה לתוספתא

דאשא מאן מעייל בר נפחא לחמן. אמר רב חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורמקי חזי (6) ליה ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה דלצפרא הוו שפירין עיניה ולאורתא דמיין כדמיקלין בגורא אמרי ליה מאי האי ואמר לי דאמרי ליה לאלהו אחוי לי רבנן כי סלקי למתיבתא דרקיע אמר לי בכולהו מצית לאסתכולי בהו לבר מגוהרקא דר' חייא דלא תסתכל ביה מאי סימנייהו בכולהו אזלי מלאכי כי סלקי ונחתי לבר מגוהרקא דר' חייא דמנפשיה סליק ונחית לא מצאי לאוקמא אנפשיי אסתכלי בה אתו תרי בוטיטי דגורא ומחיהו לההוא גברא וסמינהו לעיניה למחר אזלי אשתמחי אמערתיה אמינא מתנייתא דמר מתנינא ואתסאי. אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא

רבי חיים ויטאל (שערי רוח הקודש

תיקון יב דף מט) בשם האריז"ל "ותמיד

צריך להיות רחוק ד' אמות מן הקברות כדי שלא יתאחזו עמו אותן הרוחות הנמצאות

שם הנעשין מן טיפין בעלי קריין" עכ"ל.

משה

שופטים

דרש

קנד

הי' יכול אדם לתבוע שכרו על העבר, אף שמעתה לא יעשה שוב מצות ומע"ט, דהא אינו מחוייב לעשות, וזהו ענין מצבה לה' שממה שכבר עשה שהוא כבר הוצב והוקם יכול לתבוע מה' שיקבל ממנו דורון, אבל אחר מתן תורה שמחוייבין במצות אינו יכול לתבוע מצד העבר שכבר הוצב והוקם, דמוכרח הוא לעשות כל ימי חייו עד רגע האחרון ולא יוכל לסמוך על העבר ולא לעשות יותר, כי אם לא יעשה אח"כ מע"ט יענש. לכן האדם שהקים מצבה שנאה אף שהיתה אהובה קודם מתן תורה בימי האבות. אבל לאחר פטירת האדם שכבר עסק במע"ט כל ימיו, ויותר אין מחוייב ואין שייך לקיים, צריך אז להקים מצבה להראות שמעתה יכול רק לתבוע שכרו ממה שעשה בחייו עבורו וגם לזכות לבניו

אחריו.

ולא תקים לך מצבה וכו'. הנה מצינו שני עניני מצבות שהקים יעקב, אחד לה' להסך עליו נסכים, ואחד על קברת רחל, ומצינו שאסרה התורה להקים מצבה לה' כדכתיב אשר שנא, ופרש"י אע"פ שהיתה אהובה בימי האבות עכשיו שנאה, ומצבה על הקבר עדיין מותר והיא הביבה, וצריך להבין הטעם. והנכון לעג"ד דקודם מתן תורה שלא היו מחוייבין במצות

קח

ובאמת כל ענין הליכה אל הקברים אינו ענין אלא לבני אדם גדולים ולדיקים יודעין ומצויים סודן של הדברים, וכוא ענין התדבקות נפש בנפש, כמבואר בזוה"ק פ' אחרי (דף ע' ע"ב) וז"ל בשעתא דאלטרין עלמא רחמי וחיי אזלי ומודעי לכו לנפשייכו ולדיקיא וזכאן על קברייהו אינון דאתחזי לאודעא לכו, מ"ע דשוין רעותא דלהון לאדבקה נפשא בנפשא, וכדין אחרין נפשייכו ולדיקיא ומחכפי ואזלין ושטמין לדמיכי חזרון, ומודיעי לכו לערא דעלמא וכו'. ועוד שם בזוה"ק (דף ע"א ע"ב) כד ישראל אחאן למיתובון אחיין בכמה חשוכה לקמי קוצי"ה בתצירו דלכא בתענית לקצלי', וכלא בגין דנשמחין קדישין יצעון רחמי לקמי קוצי"ה עליוהו וקוצי"ה חיים על עלמא בגיניהון, עכ"ל.

אמר החכם

והב"ח ציור"ד (סו"ס רי"ז) הביא חשוכה מהר"ר חיים פלטיאל זללה"ה על הנודרים לילך לבית הקברות שכתב דגראה קלח כדורש אל המתים, וכלב שנשתטח על קברי אבות החפלה להקצי"ה במקום קדושה כדי שחבא תפילתו נשמעת, דמלינו שהמקום גורם כדכתיב באזרחם אל המקום אשר עמד שם מלמד שהמקום גורם וכו'. אך גשים וצני אדם שאינם יודעים זה לא ידעתי בליכתן למה. ואני רגיל לפתוח להם בחרטה ויתירו להן כגדר ויתן ללדקה מה שבי' מוציא הולאות על הדרך, חוץ משכר ערחו וכו', וכ"ז יתן ללדקה ויגלל מלעקב עכ"ל. וסו"ס הבי"ח אלא שכבר החזיקו במנהג ואין מוחה וכו'.

מבואר מכל הלין דלא נתקנה ענין הליכה על הקברים אלא לבני אדם גדולים ולדיקים כמבואר בזוה"ק בגי"ל, אבל לבניא הפשוטים וזפרט מי שלא חיקן עדיין פגמי נפשו הוא סכנה גדולה שלא יתגרו ויתדבקו בו בחילומים. גם מבואר בזוה"ק בגי"ל דלריך לבוא בתצירו דליבא זבתשוכה זכיות והתעוררות גדול. אבל צעוקי' שנתרבה הפריעות במקומות הקדושים ומשביעין עיניהם בעריות ר"ל וצאין לידי שמיטת דברי מינות ולבתחצרות עם מינים ואפיקורסים, והרבה צאין בעצמם לידי הרפור מינות לשבח ברשעים והלחחם בגי"ל, צודאי ראוי למנוע מהם. וחלילה לבוא למקומות הקדושים במחשבות מחושבות כאלה, וצלי ספק דלא ניתא לדיקים השוכנים שם ולא לראון הוא להם.

הלכות ראש השנה סימן תקפא

נד

(ו)יש (כו) נוהגין (טו) [טז] לטבל בערב ראש השנה משום קרי' (כל טו). ויש מקומות נוהגין לילך על (יז) (כו) הקברות ולהרבות שם בתחנונות (מהר"ל) ונותנים שם צדקה לעניים (כל טו):

באר היטב

אשתו שחוק וקלות ראש: (יז) הקברות. ובית הקברות [הוא] מקום מגופת הצדיקים ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה יותר. והתפלה על קברי הצדיקים אל שמים מגמתו נגד הפחים. אך יבקש מהשי" שיתן עליו רחמים בנכות הצדיקים שוכני עפר, מהר"ל. ויקיף הקברות, ויתן צדקה קדם שיאמר התחנונות, ע"י שלייה. ואין לילך על קבר אחר ב"פ ביום א', והארי"ל. ועמ"ש סוף סימן תקנט:

משנה ברורה

הרהור אשה, יותר טוב שישימש משהו מחס ושלום שבא לידי עברה, ויחוד ויטבל בשחרית (ח"א): (כו) הקברות. ובית הקברות (לט) הוא מקום מנחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר, אך אל שמים מגמתו נגד הפחים, אך יבקש מהשי" יתן עליו רחמים בנכות הצדיקים שוכני עפר. ויקיף הקברות, ויתן צדקה קדם שיאמר התחנונות. ואין לילך על קבר אחר שפי עצמים ביום אחר:

שער הציון (לט) אחרונים:

הלכות יום הכפורים סימן תרו

142

(ד) בתקנוגלים (ג) לבנים, על הך שנאמר 'אם יהיו חטאיכם כשלג ולביני'. (ה) ונהגו לפנ הכפרות לעניים או לפדותן (ז) (ו) בקמון שנותנים לעניים (מהר"ל). ויש מקומות שנוהגין לילך (ז) על הקברות ולהרבות (ס) בצדקה, והכל מנהג יפה. ויש להסמיך שחיטת הכפרות מיד לאחר שהחזירו עליו (ז) (ח) וסמך ידיו עליו, דמות הקרבן. (י) (ט) ויורקין בני מציהם על הגנות או בחצר, מקום שהעופות יכולין לקחת משם (טו):

משנה ברורה

האחרונים, דמי שפודה אותו ויש בידו מעות מעשר שלו לא יפדה בהם, רק בקעות של חלין: (ז) על הקברות ולהרבות. ויכול לפנ (ט) זה ממעות פדיון הכפרות. (יז) ואין להרבות שם בתחנונות, רק מה שמקיד מהקדמונים, שהרי אין אומרים היום תחנון: (ח) וסמך ידיו

שער הציון (יז) סגור אברהם: (טו) שו"ת: (טז) סגור אברהם: (יז) שם:

הלכות תענית סימן תקעט

באר הגולה 102

התפלה ויש ברכות שהוא מוסיף ותקיעות שהוא תוקע, מלבד יפה בטור כסימן זה: ג לשבע תענית האלו, אחר (ג) (ג) שמתפללים יוצאים כל העם לבית הקברות ובוכים ומתחננים שם, כקלומר, הרי אתם מתים כאלו אם לא תשובו מדרככם. (ולפי זה, אם אין קברי ישראל, הולכים על (יד) קברי (ז) נכרים) (גמרא):

משנה ברורה

לו שמחוק כך והפלה בלב שלם: (יב) וקריצה לעם, שיסמינו לתפלתו. והצריכו נעמה, שימשוך הלב: ג (יג) שמתפללים וכו'. אבל לא שיוציאו את המכה וספר תורה לבית הקברות והתפללו שם, וק"ש קברי צדיקים, חס ושלום וכו': (יד) קברי כותים. עין במגן אברהם שכתב, דלפי טעם השני הנאמר בגמרא, שהוא קרי

הלכות תשעה באב סימן תקנט

באר הגולה לו

היום גדול ורוחץ *ואינו משלים תעניתו, לסי (לה) שיוסיטוב שלו הוא: י (לט) ינוהגים שלא לשחט ושלא להכין צרכי סעודה (מ) *עד אחר (טו) תענית: הגה והולכים (מא) על (יז) הקברות מיד שהולכים מבית הכנסת (כ"י כש חוס). ואם ארע מה בתשעה באב, (מב) אין אומרים צדוק הדין (תשכ"ז):

משנה ברורה

סעודת מצנה שיהיה כליה מטר לשחט אפלו קדם תענית: (מא) על הקברות. של ישראל, קרי (מז) שיבקשו עליו רחמים, ואם אין של ישראל, הולכים אפלו על קברי צדיקים, לומר שאנו חשובים כמותם. (מח) וכל זה הנה לילך לבית הקברות ברחוק ד' אמות, אבל לא על הקברות ממש אפלו קברי ישראל, כי יש לחש שיחדקו בו החיצונים. קטב בשליה שנקבו שלא לילך בכנופא גודלה כי אין זה אלא טייל, וגם מכיר לידי שיחת חלין ומפיחין דופן מאכלות, רק ילך יחיד או עם עוד אחד, שלא יפסקו מלדבר בעגן התרן ולהתעורר מאכלות. ונראה עוד, דאם עליוי ההליכה לבית הקברות יתיה מקנח לילך במנעלים, טוב יותר שלא ילך קלל: (מב) אין אומרים צדוק הדין. דאקרי מוצר, וכג"ל בריש הסימן:

שער הציון (מז) גמרא: (מח) אחרונים:

זמנים הלכות תעניות פ"ה

פרק חמישי

א יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות. שבוזכרן דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתורו את עונם ואת עון אבותם וגו' : ב ואלו הן [6]

אורח חיים תקעא

ב. ג. ב. א. (ב) תלמוד חכם אינו רשאי לישב בתענית מפני שממעט כמלאכת שמים
 ג. אלא אם כן כשהציבור מתענים שלא יפרוש עצמו מהם ^ג [ב] (ב) ומלמדי
 (ג) תינוקות דינם בתלמודי חכמים:

חיי הלכות ראש השנה - כבוד קהל אדם

ה ערב ראש השנה הוא יום האחרון מן השנה, וקבלו חז"ל שכל העושה תשובה
 יום אחד בשנה חשוב כאלו שב כל השנה, ולכן נהגו שכלם מתענים ומשכימים
 הרבה קדם היום ומרבין בסליחות ובדוויים. ויש נוהגין עוד לילך על הקברות.
 ואמנם צריכים להזהר מאד שלא יכנסו לקברות מי שהוא טמא קרי, כי אז החיצונים
 מתדבקים בו. וגם לא ילך על קברי רשעים, כי הם המזיקין. ויהיה נזהר מאד שלא
 ישים מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים, שקרוב הדבר שיהיה בכלל "ודורש אל
 המתים", אלא שיתפלל להקדוש ברוך הוא שיעשה חסד בזכות הצדיקים המתים.
 ומרבין שם בצדקות ובתחנונים.

נד הלכות ראש השנה סימן תקפא
 (יש (כו) נוהגין (עו) [טז] לטבל בערב ראש השנה משום קרי) (כל טו) ויש מקומות נוהגין לילך על (פ) (כו) הקברות
 ולהרבות שם בתחנונות (פרי"ל) (נוהגים שם צדקה לעניים (כל טו):

<p>מאן קרייה הרהור אשה, יותר טוב שישימש משתו מסס ושלוש שובא לירי עבדה, ויהודי ויטבל בשחרית (נח"א): (כו) הקברות. דבית הקברות (טו) הוא מקום מנוחת הצדיקים והתפלה נתקבלה שם יותר, אך אל ישים מנחתו נגד המתים, אך יבקש מהם: יתברך שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר. ויקרף הקברות, ויתן צדקה קדם שיאמר התחנונות. ואין לילך על קבר אחד שמי פעמים ביום אחר:</p>	<p>באר היטב אשתו שחוק וקלות ראש: (פ) הקברות. דבית הקברות (הוא) מקום מנוחת הצדיקים ומהודף כן הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה יותר. ומתפלל על קברי הצדיקים אל ישים מנחתו נגד המתים, אך יבקש מהשיי שיתן עליו רחמים בזכות הצדיקים שוכני עפר, פרי"ל. וקרין הקברות, ויתן צדקה קדם שיאמר התחנונות, ע"י שלי"ה. ואין לילך על קבר אחד בימי ביום א', הקריי י"ל. ועמי"ש סוף סימן תקנט:</p>
--	---

שער הציון (לט) אחרונים תפלת על קבר רבי שמעון בן יוחאי

רבוננו של עולם תזכר לנו חסדי אבות ותרומם עלינו כי בני אברהם יצחק
 ויעקב אנחנו עמד בני בריתך בני אברהם יצחק ויעקב בנה בכורך
 המורגה. זרע יצחק ויחידה שנעמר על גבי המזבח, ערת יעקב בנה בכורך
 שמאחזקת שאהבת אותו ומשמחתך ששמחת בו הריאת אותו ישראל
 וישורון:

קום צדיק המדוש אור חיי, רבי שמעון בן יוחאי. וסלה נא פני אל ויחננו,
 ויאמצנו ויברכנו. ויגדלנו וידגלנו. ויהררנו וכוועד טוב ויעדנו. ויזכנו
 ויחכמנו. ויטהרנו ויישרנו. ויכלכלנו וילבכנו. וימלטנו וינשאנו. ויסקכנו
 ויעזרנו. ויפדנו ויצליחנו. וימדשנו וירפאנו. וישמרנו ויתמכנו. ולמען
 אברהם יצחק ויעקב משה נאהרן יוסף ודוד ופנחס ושלמה וכל הצדיקים וכל
 החסידים (וי) ורחמנו ויחננו חיים ארוכים. חיים של שלום. חיים של טובה.
 חיים של ברכה. חיים של פרנסה טובה. חיים של חלוצ עצמות. חיים שיש
 בהם נראת חטא. חיים שאין בהם בושה וכלימה. חיים של עושר וקבוד. חיים
 שמתניה בנו אהבת תורה ונראת שמים. חיים שימלא כל משאלות לבנו
 לטובה לעבודתו ויתקרב אמן בן יהי רצון:

קום חסידא הדישא קרש המדשים, קדוש וי מקבד אנת הוא רבי שמעון בן
 יוחאי דאתקריאת מקבד בעלמא דיו ובעלמא ראתי, ואנת הוא דעתיד
 למחוי רישא לצדיקא רחבי בנתא דערן ותכל אפי שכינתא. ותחמי
 למדשא בריה הוא ותשתשע עם צדיקא ותיקא להו כאו נשתתה ונקרשה
 ונברכה לפני וי עושנו. קום ופוש רחמים מאבינו שבשמים עלינו ועל כל
 ישראל אחינו שישפיע לנו ברחמי תורה וחיים אהבה וחסד צדקה ורחמים
 ברכה ושלום, וישלח ויבא ויגיש וינאח וינצח וישמע וישמר ויגבר ויקרנו וי
 וזכרון אבותינו, וזכרון משיח בן דור, וזכרון כל בית ישראל לפני וי אלהינו
 לפליטה לטובה לחו לחסד ולרחמים, לחיים טובים ולשלום אמן בן יהי רצון:

יע"ש ט: טז ע"ל. עיין מ"א. ועיין חליה רבה [ס"ק] ל"ט בשם מהרי"ל הלכות תענית [עמוד ער] דבית הקברות מקום קדוש וטהור, יתכוין שה' יתן לו רחמים בזכות הצדיקים, ואל ישים מגמתו נגד המתים. ובסידור מענה לשון יש תפלות מה שאומרים על הקברים, משמע קלת שמבקשים מאת הנפש שיליך טוב בעדנו: יז ונותנים. עיין מ"א. סליחה המתחלת בשם,

קטעים מסידור מענה לשון

ג וואס סען זאל זאגן אויף קברים פון צדיקים ורבנן:

שְׁלוֹם עֲלֶיךָ אֲרוֹנֵינוּ מוֹרְנוּ וְרַבְּנוּ עֲלֶיךָ הַשְׁלוֹם
 מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם בְּשָׁלוֹם תִּנּוּחַ עַל מִשְׁכַּבְּךָ:
 וְאִם לֹא תִצְטַעַר בְּצַרְתְּ קְרוֹבֶיךָ: שְׂכִינְתְּךָ תִּהְיֶה
 בְּעֵב הָעֵנָן וּבִסְתֵר עֲלִיּוֹן וּבְצִל שְׁדֵי תַתְּדוֹנָן: אֲשֶׁרֶיךָ
 וְטוֹב לְךָ שְׂזֻכִיתָ לְלֶכֶת אַחֲרֵי בּוֹרְאֶךָ וּלְהֵאָר גְּרֶךָ
 וְהוֹרֵת לְיִשְׂרָאֵל חֻקִּים יִשְׂרָיִם וּמִשְׁפָּטִים טוֹבִים
 לְהַצְדִּיק אֶת בְּנֵי דוֹרְךָ וְטוֹב לָכֶם כִּי גִדּוֹל
 שְׂכָרְכֶם מְאֹד וְהַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
 יַחֲיֶשׁ וַיִּמְהַר תְּחִיתְכֶם וְעִמִּידְתְּכֶם עִם כָּל שְׂאֵר

וְכָשֶׁר הַדָּבָר לְפָנָיו • וּבֵאתִי הִנֵּה אֵד בֵּית מְנוּחָתְךָ •
 וְלִמְקוֹם קְבוּרָתְךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת עַל קְבֻרָךָ לְבַקֵּשׁ
 מִמֶּךָ לְהַתְּפִיל בְּעַדִי אֶל אֱלֹהֶיךָ וְצוּרְךָ • אֵךְ עֲצָמֵי
 וּבְשָׂרֵי אֶתָּה וּמִבְּשָׂרְךָ אֵל תִּתְּעַלֵּם • וְזֶה חֲסָדְךָ
 אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי לְחַנּוּן בְּעַדִי אֵל יְיָ אֵד עוֹלָם •
 וְקוּמִי רוּנִי בְּלִילָה לְרֹאשׁ אֲשֶׁמּוֹרוֹת • נוֹכַח פָּנָי יְיָ
 קוּרָא מְרֹאשׁ הַדּוֹרוֹת • שְׂאֵי אֲדָיו בְּפִיךָ • עַד נִפְשׁ
 קְרוֹבֶיךָ וְאַהֲוִיבֶיךָ • יִסְלַח יְיָ לְעוֹנֵי וְהַרְבֵּה לְהַשִּׁיב
 אִפּוֹ וְלֹא יַעִיר כָּל חַמָּתוֹ • יִסֵּר מֵעַלִי שְׂבִטוֹ וְאֵד

אגדר וימן לזדקה מה שהיה מוילא על הדך ואל"כ ימן מה ששער
כפי שהיה ערמו והילוכו חוה ימן לזדקה ויגלל מעקה ע"כ מיהו כבר
המיקו צמנא, זה ואין מוטה ויש ליה סמך כספר הוהר (פרי אהרי
ע: - ע"א): צד"א * ודוקא להשטת על קברי אצות ולהפלה לפניו ימנך
על כל זרה שלא תבוא בזכות אצותיו הנקברים פה ויזולא מה ופבר
תקנו קברי התפלה להשטתם על קברי אצות ואין לשום מורה
למנוע ולגטל מנהג זה:

עוד ראיתי משונה על שם מוהר"ר חיים פלטיאל צנן על הגורמים
ליך לזית הקברות קצת היה נראה כדורש אל הממים דלכז ששטתם
על קברי אצות (שוטה לר:) התפלה לשם צמקוס קדושה כדי שחיה
תפילמו נשמת ודכתיבי צמקוס (בראשית יט כו) אל המקום אשר עמד
שם אלמא צנ"א שהמקום גורם א"י מי שציה את המת ולכבודו
משטתם על קברו זה מלינו צדן אך נשים ובני אדם שאין יודעין זה
לא ידעמי הליכתן למה ואי רגיל לפתוח להן צמקוס וחירו להם

כסף משנה שופטים הלכות אבל פ"ד רדב"ן

משי וכו'. זה מנהג רע צמלכות
הזה ובפרט נשים ולא היה כח פיר
התקנים לצטו:
ב"ג וסובלין את המת וכו'
[ונחשאי המטה אסורין וכו']
בירושלמי (נרות פ"ג פה"א) התפסים
אסורים צמנאל הסנדל שמוא יספק
סנדלו ונמלא מחטב מן המלוה, ומה
שלא נהגו בזה, שלא אסרו אלף בזמן
שש חתפים מיומדים לשאלח המטה
אלל עכשיו שכתו שהכל מסייעין לית
לן נה דאלת"ה כל המלוה את המת
לרין לתלון מנעלו בשעה שהוא רואה

ד' וחופרין בעפר מערות ועושין כוך בצד
המערה וקוברין אותו בו ופניו למעלה,
ומחזירין העפר והאבנים למעלה, ויש להן
לקבור בארון של עץ. והמלוין את המת אומרין
לו לך בשלום שנאמר ואתה תבוא אל אבותיך
בשלום: ומציינין את הקברות ובונין נפש על
על הקבר, והצדיקים אין בונים להם נפש על
קברותיהן, דבריהם הם זכרונם. ולא יפנה אדם
לבקר הקברות: זה הגוסס הרי [א] הוא כחי

לשון ראשון:
ד' ומ"ט וחופרין בעפר מערות
בירושלמי פרק [קפ"א דפ"ק (ה"ה)]
בראשונה היו קוברים אותם במערות:
ומ"ט ועושין כוך בצד המערה
כפי המוכר פירות (ק:) ומ"ט
ופניו למעלה כפרק הספינה (ע"ג).
אמרין דמתי מדבר הו גנו אפקיד
ויבירוש' סוף מיר (ה"ה) או זהו
מושכב כדרכו רגלו משוטטות
וידי על לטו: ומ"ט ויש להם
לקבור בארון של עץ כפרק אלו
מגלחין (כה) משמע שהיו קוברים

שנויי נוסחאות
ה"א. בצורך ליה צמיה
כחי [שני ל' המ' ג'י'
ענין 'לללל בר וכו']
כמה כפי 'בצורך [כפי ל'
המ' ג'י' ה"ה 'בצורך']
כשאר מה"ה ונדפוס
בסודר וכו' ה"ה
'צמירל',
ה"ה. ומציינין את הקברות

מקורות וצינונים
טו). ומציינין ע"י הל' ט"מ
פ"ט ס"ח נפש הננין שנתן
על הקבר נבנה על שנת
הארץ וקולל צמנאל שז"ה
אלקבר (ס"ה"מ אהלת רפ"ז)
ולוחו מקומות (ס"ה"מ
שקלים פ"ב העברי והס"ף
שם התחנה שנקרא ל"ה"ק
צ"ו), ע"י נקמן פ"ד ה"ט.
והצדיקים אין בונים להם
נפש יושלמי שקלים פ"ב
ה"ה (ו) וד"ה ודלעיל דענין
נפש על הקבר לא הובאו
ע"ש וע"י מד"ר וישלמי
פ"ה פ"ה י"ה וישלמי שם
השטת דעה ישלמי נהגל
מנהג.

מהדוק יפה לוכא למישה דאפילו יספק הרעוע לא יפול מרגלו ולא
יתעכב מן המלוה וכל שכן אם הוא מנעל בלא רעוע:
ד' וחופרין בעפר וכו'. בתרא פרק המוכר פירות (ק:) ומהה עזיה
רבי (ירושלמי כלאים פ"ט רה"ד ומזות פ"ב רה"ג סי' כ"ה) ריש דין קטורה
ועור פ"י (שם) אל תרבו עלי מאד מכריחין ומהיה ארזי נקונה לארץ,
למדנו דמלוה מן המוכר בעפר ממש: ויש להם לקבור בארון של
עץ וכו'. דסד"א ענין בעפר ממש (קמ"ל) [מ"ט] [קפ"א ג] הכל היה
מן העפר והכל שז אל העפר [קמ"ז]: והמלוין אותו אומרים וכו'.

מ"ק (נט:) ומ"ט ומציינין את בית הקברות גריש שקלים ופ"ק
דמועד קטן (כ. ה:) ומ"ט ובונין נפש על הקבר כסוף פרק שני
דשקלים: ומ"ט והצדיקים אין בונין להם נפש וכו': ומה שכתב
ולא יפנה אדם לבקר הקברות זה קיום מה שכתב שרביהם הם
זכרונם ולא יפנה אדם לבקר נפש ש"ג קברותיהם ועל ידי כן יהיו
זכרים שאינם זריכים שעל ידי צריהם ומעשיהם הצודים הם זכרים. כן
פירש הריב"ש (פי מהל) לשון זה:

באלל רכמי*: ולא יפנה אדם לבקר הקברות. שם [ישלמי] פ"מ יולאין לזית
האמורי מעשה היה ופקדו אחד ומה עשירי וממש שנים וכו'. משמע
האמורי, וכינתו לא חלק, משום דהוי מילחא דלא שנית. ופירוש לבקר
הקברות הוא לפנות הקבר לפקוד את המתים ולהשטתם על קבריהם:
אלל לפקוד הקברות מנמוין אין משש נזה וכן נהגו כל ישראל לפקוד את
הגוסס הרי הוא וכו'. פ"ק

דרשות הר"ן - דרוש השמיני

והחסידים בדורות יהיה השפע שופע עליהם, ובאמצעותם אפשר שיהיה שופע
על כל המוכנים מבני דורם. וכל שכן לאותם שהם מתקרבים אליהם ומשתתפים
עמם. ולא בחייהם בלבד כי גם אחרי מותם. מקומות קברותיהן ראויין להמצא
השפע שם בצד מן הצדדים. כי עצמותיהם אשר כבר היו כלים לחול עליהם
השפע האלהי, עדיין נשאר בהם מן המעלה והכבוד שייספיק לכיוצא בזה, ומפני
זה אמרו רז"ל⁴⁹: שראוי להשתתח על קברי הצדיקים ולהתפלל שם. כי התפלה
במקום ההוא תהיה רצויה יותר להמצא שם גופות אשר חל עליהם כבר השפע
האלהי.

47 דברים י"א, כב. 48 מאמר ג, א. 49 סוטה ל"ג, ב. וחוס' שם ד"ה אבותי, וראה למעלה
ב"דרוש השביעי" שדעת רבנו שכתבנו הנפש בעולם התחתון יהיה משכנה במקום הגוף.

ויראה לי עוד, כי מלבד השתתף הנביא עם הנביא, והחכם עם החכם
בתועלת קבול החכמה כמו שפירשנו, יש בזה ענין אחר, והוא שאין ספק שראוי
שנאמין שכמו שבזמן שבית המקדש קיים, היה המעון ההוא המקודש מקום מוכן
לחול שפע הנבואה והחכמה, עד שבאמצעות המקום ההוא היה שופע על כל
ישראל. כן ראוי שיהיו הנביאים והחסידים מוכנים לקבל [שפע] החכמה והנבואה,
עד שבאמצעותם יושפע השפע ההוא על המוכנים לכל בני דורם לכך גם אם לא
ישתתפו עמם. אבל מצד המצאם בדורם שהם עצמם כמו המקדש המקודש.
והרמב"ן ז"ל כתב בסוף סדר והיה עקב⁴⁷: ויתכן באנשי זאת המעלה שתהיה
נפשם גם בחייהם צרורה בצירור החיים, כי הם בעצמם מעון לשכינה, כאשר רמזו
בעל ספר הכוזרי⁴⁸ ע"כ, ואפשר שנתכוין גם לזה, ולפיכך בהמצא לנביאים

מהר"ל - הלכות תענית

על אדמת קדש. והמשטתה על קברי הצדיקים ומתפלל א"י ישום מגמתו נגד
המתים השוכנים שם, אך יבקש מאת השם לתברך שיתן אלינו רחמים
בזכות הצדיקים שוכני עפר תנצב"ה.
[יח] 1. ראה להלן בהל' ר"ה סי' ג. 2. תענית טו, א. וראה בשו"ע סי' תקנ"ט סוף ג' ובמג"א שם

[יח] אמר מהר"ר סג"ל¹ מה שרגילין ללכת לבית הקברות בתעניות, יש כמה
טעמים בגמ'², ואמר שאם אין אתה מרחם עלינו לראות בעינינו תעניתנו
הרגיז מתים ח"ו. ואמר דנראה ל' טעם אחר משום דבבית הקברות מקום³
מנוחת הצדיקים, ומתוך כך הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה בו יותר

ספר הפידים

תנן ברזילי הגלעדי אמר (ש"ב י"ט ל"ח) אמות בעירי [א] כי הגיית יש למתים
שאוהביהם הילכים על קבריהם [ב] ומבקשין על נשמתן טובה ומטיבין להם
באותו עולם, וגם כשמבקשים מהם הם מתפללים על החיים [ג] וכלב בן יפונה
נשתתח על קברי אבות [ד]. אחד צוה לקבורו בבית הקברות קצת רחוק משאר מתים
לקבורו לבדו ובקרוב זמן סביבותיו (א) מתו זה אחר זה.

סידור מענה לשון

לֵב וְיִיא אֶטְרָאֲדִינֵע פְּרִיָא זָאֵל תְּפִלָּה טָאן אִיר גְּוִינֵן זָאֵל אִיר גְּרִינֵג אֵן קוֹסְעֵן :
יְהִי רְצוֹן לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי שְׁתַּקַּל מַעְלֵי אֶת צַעַר עַבְדֶּיךָ
וְתוֹסִיף וְתִתֵּן לִי כֹחַ וְאֹזן בְּכָל יְמֵי הָעֶבֶד שְׂלֵא יוֹתֵשׁ כְּחֵי וְלֹא כְּחֵי

ש"ך יו"ד סי' שעא ס"ק א

כ' הרוקח סי' שטו אשת כהן שמעוברת מותרת ליכנס באהל המת דס"ס הוא שמא נפל הוא או שמא נקבה הוא:

שו"ת מנחת אלעזר חלק ג סימן נג

לתשובת יקרתך מה ששמעת ממני היתר על מה שנוהגים להתפלל ולקרות בתורה בציון קבר רחל אמנו ז"ע ושאלו עפ"י המבואר בטוש"ע יו"ד (סי' שס"ז סעי' ג') דלא יקרא ויתפלל תוך ד' אמות של קבר הן בס"ת והן בע"פ אסור. והנה שם באהל רחל אמנו קבוע אה"ק וס"ת לקרות ולהתפלל בצבור בער"ח וכיוצא בעת רצון. ובדאי נתייחד המנהג עפ"י גדולי וקדושי עליון אשר בירושלים עיה"ק שם סמוך ונראה. והנה הדברים שאמרתיו הוא עפ"י ד' שו"ת מהרי"ט צהלון (בחידושי לפ' איזהו נשך) מ"ש דמה דאסור לקרות בתורה ולהתפלל תוך ד' אמות של קבר ל"ש דין זה בקבר קטן או של אשה ל"ש לועג לרש כיון דגם בחייהם אינם חייבים במצות ציצית או תפילין וקריאת התורה עיין שם הגם שבצל"ח ברכות (דף ג' ודף י"ח) השיג על המהרי"ט צהלון וכמובא בפת"ש שם. והנה במהרי"ט צהלון שם ג"כ לא החליט להיתרא כמ"ש הפת"ש בשמו ונשא ונתן גם בצדדי איסור דשייך לועג לרש גם בקבר קטן כמ"ש שם טעמיו דאולי בסוד הגלגול נשמת הקטן הזה של אדם גדול בשנים (ואי משום הא לא אריא לפענ"ד לדינא כי הנסתרות לה' אלקינו מה שהי' בגלגול הקודם ואין לפנינו רק הנגלות מה שהי' המת הנקבר הלז) וגם שי"ל לועג לרש שיאמר הקטן זה הקורא בתורה לועג עלי שלא הגעתי לשנותיו שאלו הגעתי לשנותיו הייתי קורא ושונה וכו' עיין שם. אמנם הנה בישועת יעקב (או"ח סי' ע"א ס"ק ו') תירץ שפיר מה שהקשה הצ"ח ג"כ ע"מ דאמרי' בברכות (דף י"ח) שהקשה הש"ס מתו ומשמרו אין אבל בביה"ק מותר ותיפוק לי' דמת בבית זה אסור משום דהוי כמהלך בביה"ק ולפי"ד המהרי"ט צ"ח מה קושיא הא מתניתין וברייתא נ"מ למשמר מת אשה דאי משום לועג לרש ל"ש ולא דמי לביה"ק. ורק משום מתו ומשמרו אסור וע"ז תי' הישועת יעקב לשי' הרמב"ם דס"ל דאף אם קרא לא יצא י"ח כשמהלך בביה"ק והנה בברייתא קתני משמר את המת פטור מן הק"ש ואם רוצה לקרות קורא כמו שדייקו הפוסקים ע"כ שפיר הקשה הש"ס דאי משום משמר את המת הוא רק פטור מן הק"ש נמצא כשרצה לקרות קורא דהא מיירי בסתם במת גדול ולא אשה או קטן א"כ תיפוק לי' דהוי כמו בביה"ק משום לועג לרש דלא יצא גם בדיעבד לדעת הרמב"ם נמצא לפי"ד הישיע"ק מיושב דברי המהרי"ט צ"ח ולפי"ז בקבר רחל אמנו (שהיא אשה) אין חשש בזה:

אמנם גם הישיע"ק מסיים דפשטי' דסוגיא בברכות לא משמע כן וכן עיי' במהרי"ט צהלון שם בסוף דבריו שכ' שאסור בכל גוונא משום דמילי דרבנן לא ניתנו לשיעורין וכו' ומפני הרואים שיראו אותו מתפלל כנגד קבר ולא יתנו לב לומר קבר קטן הי' עיין שם ותמהני על הפת"ש ושאר אחרונים שהביאו דברי מהרי"ט צ"ח ולא העירו והרגישו שלדינא מסיים הוא בעצמו לאסור וגם מטעמיו הנ"ל. וכפי הנראה לא ראו האחרונים דבריו בפנים

במהרי"ט צהלון רק מה שהביאו במשנה למלך (הל' אבל פי"ג הלכה ט') וכמו שנראה גם מדברי הצ"ח (בדף י"ח) שם שכל הך חילוק ז"ל ולפי דעתי בקטן שייך ודאי לועג לרש דמה בכך שהי' עתה קטן. הלא אם הי' חי הי' מגיע לכלל תורה ומצות ועתה שמת בקטנותו לא זכה כלל לזה. אבל הספק אם שייך לועג לרש באשה שמתה וכו' עכ"ל הצ"ח והך חילוק כתב גם במהריט"צ בעצמו שם עוד ביתר שאת עיין שם וכן נראה מד' הצ"ח (בדף ג') שכל נלע"ד שיש סברא דבנקבות אחר מותן ל"ש בהו לועג לרש שהרי גם בחייהם פטורים מק"ש ומת"ת עכ"ל ובאמת זה כבר כ' שם במהרי"ט צהלון וכנ"ל. אמנם לענין אשה כ' בפמ"ג או"ח (סי' כ"ג בא"א ס"ק ב') דל"ש לועג לרש כיון דגם בחי' פטורה ל"ש לועג לרש ואי משום לחוש לגלגול זכר (היינו כד' המהריט"צ לענין קטן שיש לחוש שהי' בו נשמת אדם גדול וכנ"ל) כולי האי לא חיישינן עכ"ד הפמ"ג. אמנם יפה העיר בצל"ח שם כיון דבתפלה אשה ג"כ חייבת נמצא לדידן אין היתר להתפלל שם כיון דבתפלה אשה חייבת ג"כ. ונמצא לכאורה. דנפל היתרא בבירא:

וממה דאמרי' (בב"ק דף ט"ז ע"ב) שהושיבו ישיבה על קברו של חזקי' אין ראי' דהא כ' שם התוס' דלא על קברו ממש אלא ברחוק ארבע אמות דליכא לועג לרש עכ"ל:

אך נלע"ד דבקברי אבות ואמהות שלפני הדבור ממילא ל"ש איסור זה. ועיי' תוס' בבא בתרא (דף נ"ח ע"א) בד"ה מציין מערתא. לענין קבר האבות שלפני הדבור. ולענינו הא ל"ש בהם לועג לרש שכיון שמת אדם נעשה חפשי מחיוב המצות דהא גם בחי' חיותם לא היו האבות והאמהות מחוייבים במצות קודם מ"ת רק שקיימו בעצמם גם קודם שניתנה כל התורה כולה וכמו שאמרו במדרש ששתי כליותיו של אברהם היו נעשית כמעיונות החכמה והיו מלמדות אותו התורה והמצות וכ"ז בדרך נבואה והשגה אבל לא בחיוב אקרקפתא דגברא גם לפי מה שהעלה בפרשת דרכים שהי' להם להאבות דין ישראל גם לקולא ושיצאו מכלל ב"נ לגמרי וחילי' ממה דאמרי' (בפ"ק דחגיגה) על אברהם אבינו שהי' תחלה לגרים מ"מ פשיטא דלא היו בכלל מצווה ועושה קודם מ"ת ז"ב וא"כ אינו בכלל לועג לרש כיון שלא היו מחוייבים כלל בחייהם ועיי' בצל"ח שם שכל דגם בלימוד תורה כל היום כיון שאינו חיובא ממש דמצי פטיר נפשי' דוהגית וגו' בק"ש שחרית וערבית וכשאינו חיוב גמור ל"ש לועג לרש א"כ כ"ש באבות הקדושים קודם מ"ת שלא היו מחוייבים מעיקרא ובתורת השגה יכולין גם עתה בג"ע כמו שמצינו בספרי הראשונים שהצדיקים עוסקים שם בתורה בג"ע כפי שהיו רגילים בעוה"ז אלא שטועמין שם טעם בג"ע בזה ע"כ ל"ש בזה איסור לועג לרש כלל:

אמנם ממילא צ"ל דבקברי קדושים כאלו מאבותינו ורבותינו הקודמים זי"ע ל"ש איסור זה דהא נהגו עוד משנים קדמוניות ודורות הראשונים להתפלל ולקרות בתורה בצבור בביהמ"ד דמערת רשב"י במירון. ושם יש לחלק כיון דביהמ"ד הוא למעלה והמערה למטה אהדרי' פי' עכנאי (וגם עתה סגורה ומסוגרת) כנראה בב"מ (בפ' השוכר את הפועלים) ע"כ הוא בחדר מיוחד ול"ש האיסור וכמבואר בש"ע שם (סי' שס"ז סעי' ו') דכיש מחיצה מותר. אבל מצינו כן לרושמי רשימות אה"ק וגלילות בבל שאמרו שיש ביהכ"נ על קבר אותו תנא או נביא ובצדה הוא קבור ומתפללי' שם בביהכ"נ בצבור אף דהוי קבר שלאחר מ"ת (אך לא אדע אם אין קבר הצדיק שם בחדר מיוחד כמו בהיכל ביהכ"נ). אולם י"ל כיון דבלא"ה בש"ע שם (סעי' ג' ובסי' שד"מ סעי' ט"ז) דלכבוד המת מותר לומר ד"ת וה"נ במה שאומרים על הקברים תהלים ותפלות ויש לומדים משניות הרי בע"כ ההיתר בשביל שהוא לכבוד וטובת המת הטמון שם להעלותם ולהמציא זכותם ובעלי מליצתם אינו בכלל לועג לרש ואדרבא נ"ר והניי'

הוא להם כמבואר בס' חסידים וכמו שביארתי בארוכה בעה"י במנח"א (ח"א סי' ס"ח) ומכ"ש על קבר אבות ואמהות כמו קבר רחל אמנו או תנאים ואמוראים והצדיקים הקודמים אשר בצלם נחי' בגויים. וגם התפלות הקבועות וקה"ת בצבור שם הוא כדי להעלות תפלותינו לפני כסא הכבוד אשר הצדיק הקבור יעלם וכמבואר במג"א הל' ר"ה (סי' תקפ"ז ס"ק ט"ז) ובבאה"ט שם בשם מהרי"ל להשתטח בער"ה על קברי צדיקים דביה"ק מקום מנוחת הצדיקים הוא מקום קדוש וטהור והתפלה נתקבלה יותר עכ"ל ומכ"ש קברי אבותינו הקדמונים וא"כ ה"ז לכבוד המת כנז' שבכח קדושתם מכחם ישחדו בעדנו להעלות תפלותינו. ולבטל מחיצת הברזל המפסקת ברוב עונותינו. כיה"ר במהרה בימינו:

ועיי"ש במהרי"ט צהלון שכ' שנסתפק אם הוא קבר ילד קטן וכו' שאין שם קבר אלא הוא אם אסור להתפלל תוך ד' אמותיו אם שייך לועג לרש ושם בדף הקודם כ' שקבר את בנו הנז' אצל קבר איש אלקים התנא חוני המעגל תחת האלה בוטם גדול וכו' והני מילי סתראי נינהו עם מ"ש אח"כ שאין שם קבר אלא הוא כנז' (ודוחק לומר שהי' רחוק ד' אמות מקבר התנא חוני המעגל. כיון שבקברי הקדושים הקודמים ושמונחים רובן במערות ממילא לא יוכלו לידע כ"כ בדיוק מקום הקבר וכמה אמות הוא רחוק ממנו). אלא ודאי פשיטא לי' למהרי"ט צ"ד דקבר התנא האלקי לא נחשב כלל לאיסור להתפלל בד' אמותיו וכנהוג באה"ק כנז' אך השמיענו בזה כי בנו הי' בקבר יחידי לא בביה"ק בין שאר מתים הגדולים שמחוייבים במצות בחייהם דאז הי' שייך לועג לרש משום השאר קברים. וכמ"ש בצל"ח שם. והנה בפרטות בקבר רחל אמנו ע"ה אשר דחז"ל ופירש"י (בפ' יוחי) וכן בפסיקתא רבתי (פסיקתא ג') כשיגלה אותם נבזזראדן כשהם הולכים בדרך באים ומחבקים קבורת רחל והיא עומדת ומבקשת רחמים וכו' והרי דמסוגל ביחוד תפלות ישראל על קבר רחל אמנו להושיענו ולהוציאנו מאפילה לאורה כמ"ש רחל מבכה על בני' מאנה להנחם על בני' כי איננו שגם עתה עומדת לטובה לעורר רחמים על בני' (ובחי' חיים ושלוה עה"ת בפ' יוחי וכן במק"א כתבנו מענין קבורת רחל שהיא בדרך אפרת היא בית לחם ואכ"מ להאריך) ע"כ בודאי שפיר מנהגן של ישראל להתפלל שם בצבור. ואל כביר לא ימאס ויחוש גאולתנו ופדות נפשנו בב"א:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יט סימן ג

אודות תפלה ולבישת טלית ותפילין בבית העלמין בזמנינו ובמסיבות מיוחדות.

ב"ה, כ' כסלו. תשנ"א, ירושלים עיה"ק תובב"א נשאלתי מת"ח אחד מחשובי חסידי בראסלב בנוגע לתפלה ולבישת טו"ת בבית העלמין ובזה"ל:

אשאלה ממנו מענה על דבר שלאחרונה נפתחו שערי ציון של רבנו הק' מברסלב זיע"א, והשירות מצויות שם, והרבה אנשים עולים להשתטח על ציונו הק', והרבה שואלים איך להתנהג שם בענין הנחת טו"ת ותפלה וכו', דכפי המקובל היה שם בה"ח, אבל זה רק כפי המקובל אבל עד ראיה שבא יבוא ויאמר שהיה למראה עיניו קברים לא היה, ובזמן האחרון מצאו כמרחק של עשר אמות מהמקום הזה עצמות וכדומה, אבל המקום שאנחנו עומדים שם בתפלה לא מצאו שום סימן, והנה אין אנו מבקשים היתר על עצם קבורתו של הצדיק להתפלל שם, כי על זה דבר פשוט כפי אשר קיימו וקבלו מדור דור להתפלל על ידי קברי צדיקים, רק זה קמיבעי לן על זה שמקובל שיש סמוך לקבר הצדיק עוד קברים ועל זה באנו לשאול לדעת את המעשה אשר נעשה. והנה כאשר

גברה שם מלכות הרשעה והחריבה את כל בתי תפלתנו וגלה יקרנו וכל נחלתינו נהפכה לזרים ואין לנו שיוור רק המקום הקדוש והנורא הזה שיכולים שם בעיר אומאן להתפלל ע"כ אבקשה נא מכבודו הרמה שיוורנו את המעשה אשר נעשה עכ"ל השאלה.

וזאת שהשבתי בקצרה.

הנה הגאון הנצי"ב ז"ל בהעמק שאלה על השאלות פ' חיי שרה שאילתא י"ד אות ו' מחדש לומר שיש להקל בזה"ז בתפלה וכו' בבית קברות היות שנהגו כעת להעמיק הקבר יותר מעשרה טפחים והוי רשות אחרת וכדתניא בברכות ד' כ"ה א' ואם היה מקום גבוה י' טפחים או נמוך י' טפחים יושב בצדו וקורא ק"ש וכו', וכש"כ כשנקבר, ואין ביה"ק חמור ממת המונח בגלוי, ובימי הגמ' ה' המנהג שלא להעמיק הקבר כמש"כ התוס' במו"ק ד' ה' ב' ד"ה המנפח עיין שם, ואין סתירה מפורשת ברמב"ם ובשו"ע נגד חילוק זה, ע"ש.

ויעיין בשדי חמד מערכת אבילות אות קט"ו שמעתיק ג"כ דברי העמק שאלה בקצרה, וקורא קילוס לעצם חילוקו זה וכותב דנראה דהדין אמת ומיליה מילי דסברא נינהו עיין שם.

גם לרבות בספר שו"ת זקן אהרן (וואלקין) חלק ב' סימן פ"ה כותב על אודות חילוקו של העמק שאלה דהדין אמת, ומוסיף דברים בראי' וחיזוק.

ועוד כותב גם סברא דאין כאן לועג לרש היות ומחשיב עי"ז מקום קבורתם למקום קדוש להתפלל שם וזהו כבודם ע"ש, אבל סברא זאת היא כנגד הנפסק לאיסור, ויש רק לומר דהיא שייכת ביותר כשציבור שלם מתאסף ומתפלל שם ביחד, כבכגון נידון שאלתנו שמתאספים ובאים לשם כך ממרחקים.

באשר על כן נראה לי שיש מקום להקל ולהורות היתר בנידון שאלתו דמר בהנחת טו"ת ותפלה בציבור בסמוך לציון הק', ובפרט במסיבות המיוחדות של זאת השאלה, ואשר נוהרים ובאים לשם ממרחקי קצוי ארץ בכמיהה קדושה ומיוחדת.

ועוד זאת שהשטח כשלעצמו הוא ג"כ מקום מסופק אם היה שם מסביב בי"ק, או אם קיים עדנה, היות וזה עידן ועידנין היה זה מקום מופקר ועזוב וידי זרים שלטו שם, וכפי הידוע לדאבוננו מהרבה מקומות כגון אלה שחרשו ועקרו מן השורש במחרישה עמוקה כל מה שהי' שם, וניתן על כן לחשוב ולהניח שאפי' אם היה שם בי"ח יד רשעים כבר שלטה ופינו הכל, ורק מפני הפחד המיוחד שעברה על פניהם משמי מרום מפני קדושתו של הצדיק זיע"א לא העיזו לנגוע גם במקום מקודש זה.

מובן שהעיקר בזה ביסוד ההיתר הוא על יסוד חילוקו של הגאון הנצי"ב ז"ל כנ"ל, וכל האמור משמשים כסניפים נוספים.

בברכה ובהוקרה אליעזר יהודא וולדינברג

הקדמת הרמב"ם לפרק חלק במסכת סנהדרין שלוש עשרה עיקרי האמונה

היסוד החמישי: שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו גדולתו ולעשות מצותיו, ושלא יעשה כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם, לפי שכולם המטובעים על פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו השי"ת, וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו, אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו, וזה היסוד החמישי הוא שהזהיר על ע"ז ורוב התורה מזהדת עליו.

סדר ליל שבת

כשנא מביית הכנסת יאמר זה

שלום עליכם מלאכי השרת
מלאכי עליון ממלך מלכי
המלכים הקדוש ברוך הוא יי:
בואכם לשלום מלאכי השלום
מלאכי עליון ממלך מלכי
המלכים הקדוש ברוך הוא יי:
ברכוני לשלום מלאכי השלום
מלאכי עליון ממלך מלכי
המלכים הקדוש ברוך הוא יי:
צאתכם לשלום מלאכי השלום
מלאכי עליון ממלך מלכי
המלכים הקדוש ברוך הוא יי:

מליחות

מבניסי רחמים הבניסו רחמינו, לפני פעל הרחמים.
משמיעי תפלה השמיעו תפלתנו, לפני שומע
תפלה. משמיעי צעקה השמיעו צעקתנו, לפני שומע צעקה.
מבניסי דמעה הבניסו דמעותינו, לפני מלך מתרצה
בדמעות. השתדלו והרבו תחנה ובקשה, לפני מלך אל רם
ונשא. הזכירו לפניו השמיעו לפניו תורה ומעשים טובים
של שוכני עפר. יזכר אהבתם ויחיה זרעם, שלא תאבד
שארית יעקב. כי צאן רועה נאמן היה לתרפת, ישראל גוי
אחד למשל ולשנינה. מחר עננו אלהי ישענו. ופרנו מפל
גזרות קשות, והושיעה ברחמיך הרבים משיח צדקך ועמך:

מליחות לשני וחמישי

מלאכי רחמים משרתי עליון חלו נא פני אל במוטב הניון אולי יחוס עם עני ואביון אולי ירחם:

כתר ראש מהג"ר חיים מוואלזין סי' צג

הפזמון "ברכוני לשלום" בליל שבת קדש לא אמר, וכזה בסליחת
"מלאכי רחמים", ואין לבקש מהמלאכים, כי להם כח מאומה, והכל
אצלם מאומה, והכל אצלם בהכרח - כאשר אדם זוכה, מוכרחים
לברכו, ואם לאו - בהכרח מקללין. ומ"ש (איוב לג, כג) אם יש עליו
מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישרו, הכל תלוי במעשיו,
ולפי פעולותיו מהמצוות ומעשים טובים, נברא מלאך שבהכרחו
להמליץ טוב עליו, ולהיפך ח"ו, נברא מלאך ויקטרג. ובפזמון
"מלאכי רחמים" אמר "אבות עולם אהובי עליון חלו נא" וכו', אבל
לא מחה בהאומרים.

פרשת שופטים פרק יח פסוק ט-יא

(ט) כי אתה בא אל-הארץ אשר-ה' אלקיך נתן לך לא-תלמד לעשות פְתוּעֹבֹת הגוים ההם: (י) לא-ימצא בך
מעביר בְּנוֹ-וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ קִסָּם קִסְמִים מְעוֹגֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף: (יא) וְחָבֵר חָבֵר וְשָׁאֵל אוֹב וְיִדְעוּי וְדָרַשׁ אֶל-הַמֵּתִים:

רש"י פרשת שופטים פרק יח פסוק יא

ודורש אל המתים - כגון המעלה בזכורו והנשאל בגלגולת:

אבן עזרא פרשת שופטים פרק יח פסוק יא

ודורש אל המתים - כהולכים אל בית הקברות ולוקחים עצם אדם מת ובעבור מחשבתו ושגעונו, תראה לו דמות
צורות בחלום גם בהקיץ, וכל אלה תועבות השם, כי האמת להיות לב האדם תמים עם בוראו. וכאשר ישען על
חכמתו לבקש האמת, ומה שיהיה, חוץ מהשם, הנה לבו חסר, כי הוא משובש. והרוצה לדרוש ידרוש מהשם על
פי הנביא, על כן כתוב אחריו:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות הנהגת אדם בבוקר סימן ד סעיף יח

אלו דברים צריכין נטילה וכו' וי"א אף ההולך בין המתים:

משנה ברורה סימן ד ס"ק מב

בבית הקברות וכתב מהרי"ל סי' כ"ג שיש ליטול קודם שיתפלל על הקברות ורוחצין שנית בשובו לחצר בה"ק
שרוחות רעות מלוין החוזרין. ויש נוהגין אז לרחוץ גם הפנים:

עין משפט
גד כצורה

כה א ב מיי פ"ג מהל'
אבל הלכה ו סמג עשין
דרכנ ג טוש"ע י"ד סימן
שלי סעף ב:
בו ג ד ה מיי פ"ד מהל'
כלי המקדש הלכה כ
ופ"א מהלכות מלכים הלכה
א סמג עשין קטו טוש"ע
י"ד סימן רמז סעף י"ז
וסימן רמה סעף כב
כג"ה:
בו ז מיי פ"ט מהלכות
שבת הלכה ו סמג לאוין
סה טוש"ע ח"ה סימן עג
סעף ה:
כה ז מיי פ"ד מהלכות
ח"ה הלכה ה טוש"ע
י"ד סימן רמז סעף י"א:

ליקובי רש"י
[שייך לעמוד א]
בביתו ולא בביתו.

קג: הנושא את האשה פרק שנים עשר כתובות

מזומן

לחיי העו"ם הבא. תימנה והלא כל ישראל יש להם חלק
לעוה"כ" ופירש הרב ר' מאיר כל היכא דאמר מזומן לחיי
העולם הכא היינו צלל דין וצלל יסורין: **אותו** היום שמת רבי
בב"ה קדושה. שהיו קורין אותו רבינו הקדוש^ע והא דתניא בשילהי

והושיבו ישיבה. לעסוק בתורה: **לאחר שלשים יום**. של פטירתו מיד
ולא תהיו עסוקין בהספד: שמשון בני חבב. הוא ולקמן פריך מאי
קאמר: הנינא בר חמא ישב בראש. הישיבה: סבור מינה משום
מורה. דגני כפרים דסמיכו לעיירות ואתו^ל למספדיה כיון דחזו דקא
אספדוהו בכרכין וקא אתו כולי עלמא

בב"ה קדושה. שהיו קורין אותו רבינו הקדוש^ע והא דתניא בשילהי
סוטה (דף מט.) משמת ר' בטלה ענוה
וראה י"ל קדושה בכלל והרב רבי
חיים כהן היה אומר אילמלי הייתי
כשנפטר ר"ם הייתי מטמא לו דהאי
בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת
כהונה וכן מוכח מדקאמר אותו היום
משמע אותו היום דוקא ותו לא ובהדיא
אמר זירושלמי דמס' זכרות כפ' מי
שמתו^ב דכשמת רבי אמרו אין כהונה
היום ואין גראה לרבי דכמדומה
לרבי דהתם מיירי בטומאת בית הפרס
דרבנן^ג אבל טומאה דאורייתא לא:
ומנח

והושיבו ישיבה לאחר שלשים יום ששמעון
בני חבב גמליאל בני נשיא הנינא בר חמא
ישב בראש: אל תספדוני בעיירות: סבור
מינה משום טרחא הוא דקאמר כיון דחזי
דקספדי בכרכים וקאתו כולי עלמא אמרו
שמע מינה משום יקרא הוא דקאמר *הושיבו
ישיבה לאחר שלשים יום דלא עדיפנא ממושה
רבינו דכתיב^ד ויבכו בני ישראל את מושה
בערבות מואב שלשים יום תלתין יומין
ספדין ביממא וליליא מכאן ואילך ספרו
וירויא וירתי רלוליא או ספרו רלוליא וירתי

מעיירות ומכפרים אמרי משום יקרא
הוא דקאמר: יומא דאשכבתיה. יום
פטירתו: צריבא פ"מימר. דר"ג דזכור
^ה הוי נשיאה: פ"ד ופ"ט פ"ע. פסקת היה
כדאמרינן בעלמא (סוכה ג.) לוי אחוי
קידה ואתלע: מאי קשיא ליה. לר"ש
כרבי^ו דאמר לריכא למימר אמאי לריכא
הא קרא כתיב: ההוא ממלא מקום
אבותיו הוה. כלומר אין בלחיו תשוב
ממנו אבל כאן הרי אחיו חכם ממנו:
ויתב רבי הנינא אבראי. חוץ לבית
המדרש שלא היה נכסף לר' אפס:

רש"ש שם

והר"ח כהן כו'. ונ"ל ראייה לדבריו מהאגדה דהביאו התוס' בב"מ (קיד ב) באליהו הנביא ז"ל שהשיב צדיקים אין מטמאין:

יורה דעה שעד הלכות טומאת כהן בית יוסף

דיני מת מזהה כחז רבינו בסמ"ד (שא:): **כתבו** המוספות בסוף פרק הנושא (כמוסות קג: ד"ה אותו) שהרב ר' חיים כהן
היה אומר (אלמלא) [אלמלי] הייתי כשנפטר רבינו חס הייתי מטמא לו דהאי בטלה קדושה דקאמר הכא היינו קדושת כהונה ובהדיא
אמרינן זירושלמי פרק מי שמתו (זכרות פ"ג ה"א) דכשמת רבי אמרו אין כהונה היום ואין גראה לרבי דכמדומה דהתם מיירי בטומאת
בית הפרס דרבנן אבל טומאה דאורייתא לא עכ"ל ויש לחמוה על הרב ר' חיים כהן שהרי רבינו חס לא היה נשיא ואם התירו לטמאות
לרבי שהיה נשיא למה יתירו להטמאות לרבינו חס שלא היה נשיא ושמה היה סובר הרב ר' חיים גדול הדור דינו כנשיא ואף על
פי שבהגהות מיימון (הל' אבל פ"ג אות ד) מספקא ליה אי גדול הדור דינו כנשיא הרב ר' חיים פשיט ליה יבן: **כתב** הרמב"ן